

Excuser.

A. Runen $\downarrow$ eller $\uparrow$.

Den ældste Runerækkes 13de Rune, hvis sædvanlige Former her i Overskriften er angivne, er den Rune, om hvis Brug i Nordboernes og andre germanske Folks ældste Skrift man hidtil har havt ufuldstændigst Kundskab. Om denne Runes Betydning har der været fremsat flere indbyrdes uoverensstemmende Opfatninger end om Betydningen af nogen anden Rune.

Runens Brug og Betydning i den angelsaksiske Skrift lader sig tilnærmelsesvis med Sikkerhed bestemme.

I Optegnelser, som sammenstille de angelsaksiske Runer enten i deres oprindelige Rækkefølge (Futhorcs) eller i det latinske ABC's Orden (Alphabeter), finde vi angivet, til hvilke latinske Bogstaver $\downarrow$ $\uparrow$ i Betydning svarer.

For det første er Runens Betydning angivet som *eo* i følgende angelsaksiske Optegnelser, der findes eller fandtes i den Cottonske Haandskriftsamling: 1) Futhorc i den nu tabte Optegnelse, som fandtes i Cott. Mscr. Otho B. 10 og som indeholdt et angelsaksisk Digt om Runerne¹⁾. Her var tillige Runens Navn angivet som *eoh*. 2) Futhorc i Cott. Mscr. 8vo Domitian A 9, fra 11te Aarh.²⁾. 3) Alfabæt i Cott. Mscr. Otho B 10³⁾. 4) Alfabæt i Cott. Mscr. 8vo Dom. A 9⁴⁾. Hertil kommer en Optegnelse af en Futhorc, mulig fra 12te Aarh., i et Hskr. i det kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, hvilken er meget nær beslægtet med den, der her er opført som Nr. 2⁵⁾.

Digtet om Runerne synes at være afskrevet af en vestsaksisk Skrifer, og vi tør antage, at *eo* har været Runens Vokalværdi særlig i Vestsaksisk. Men det findes andensteds angivet, at Runen brugtes som Consonanttegn. En Optegnelse i et Haandskrift i St. Johns College, Oxford, C, 27 af de angelsaksiske Runer i Alfabætorden⁶⁾ har for *h* to Tegn, først den sædvanlige angelsaksiske *h*-Rune, derpaa $\mathfrak{z}$. At dette er den her omhandlede Rune, ser man deraf, at Optegnelsen i Cott. Mscr. Otho B 10 for *eoh* har de to Former $\downarrow$ $\uparrow$.

En Optegnelse fra 890—910 af den ags. Runerække i et Wiener Hskr. (Cod. Salisb. Nr. 71)⁷⁾ har ved $\downarrow$ som Runens Betydning *i* & *h* og som dens Navn *ih*. Optegnelsen har ikke vestsaksiske Sprogformer; *ih* er det northumbriske Navn,

- 1) Hickes Thesaur. I, 135. Jfr. bl. a. Wimmer, Runenschr. S. 85, 1. Kemble Archæologia XXVIII, S. 339 ff., Nr. 9, Pl. XVI, fig. 11. Stephens Nr. 5 (Run. Mon. I, 100; II, 829). W. Grimm Deutsche Runen Tab. III Nr. 1., S. 217 ff.
- 2) Hickes I, 136; Steph. Nr. 9 (I, 102); Grimm D. R. Tab. III Nr. 2. Rettere hos Steph. Nr. 62 bis (II, 830).
- 3) Hickes III, Tab. 2, Nr. 2; Steph. Nr. 16 (I, 104).
- 4) Hickes III, Tab. 2 Nr. 3; Stephens Nr. 23 (I, 107).
- 5) Stephens Nr. 61 (II, 829).
- 6) Hickes Thes. III, Tab. 2 Nr. 10; Stephens Nr. 35 (I, 109).
- 7) W. Grimm Wiener Jahrb. Bd. 43 S. 1; Wimmer S. 85, 2; Kemble Nr. 5, Pl. XV, fig. 7; Stephens Nr. 8 (I, 102).

som svarer til vestsaks. *eoh*. Efter Ordlyden kan „*i* & *h*“ angive, at Runen dels bruges for at betegne Vokalen *i*, dels for at betegne Consonanten *h*. Jeg antager, at dette er Meningen. Men da „*n* & *g*“ er angivet som Betydning af Runen *ing*, kunde det efter Ordlyden ogsaa angive, at $\mathfrak{J}$ betegner Stavelsen *ih*.

I et Hskr. i St. Gallen fra 10de eller Slutningen af 9de Aarh., Nr. 270 4to, Blad 52 findes de angelsaksiske Runer med Tilføielse af tilsvarende latinske Bogstaver og af Navne, afskrevne af en Tysker¹⁾. Her er Navnet paa $\mathfrak{J}$ rigtig angivet som *ih*, men naar Betydningen er angivet som *k*, da maa dette være feilagtigt; thi *k* indeholdes ikke i Runenavnet.

Et Haandskrift af Isidor (maaské fra 8de Aarh.) i Brüssel (Nr. 155) indeholder²⁾ den angelsaksiske Futhorc med tilsvarende latinske Bogstaver og med Navne. Disse Navne er her ikke optegnede i ægte engelske Former, men forandrede ved Indflydelse af en tysk Sprogart. Her er Betydningen af $\mathfrak{J}$ angivet som *ih* og Runens Navn som *hic*³⁾. Denne Navneform er forvansket⁴⁾.

Det er paa Forhaand klart, at hvor Runens Navn var *ih* (ikke *eoh*), der kunde dens Vokalbetydning ikke være *eo*, men maatte være en *i*-Lyd.

Jeg gaar nu over til de angelsaksiske Runemindesmærker⁵⁾, i hvilke Runen er brugt i virkelige Ord, for at se, hvorvidt dens Brug i disse stemmer overens med Haandskrifternes Angivelser om Runens Betydning.

Korset fra Ruthwell (der hørte til Northumberland), Dumfriesshire, kanské fra 8de Aarh., har⁶⁾ for „almægtig“ *alme $\mathfrak{J}$ ttig*, der med Dietrich, Zupitza, Brate og Wimmer maa læses *almehttig*, d. e. *almechtig*⁷⁾. Ordet heder i Vestsaksisk *almihtig*. Denne Brug af Runen $\mathfrak{J}$ er ikke paavist paa noget andet Mindesmærke. Med Runen *hægl* er derimod skrevet *roetberhtæ* Falstone, *eadbierht* eller *eadberht* Bingley, *eþelberht* Thornhill a, *worh[t]e*, *elchfrith* paa en Fibula fra Northumberland Stephens I 386⁸⁾. Naar jeg hermed sammenholder den Angivelse i Cod. Salisb. Nr. 71, at $\mathfrak{J}$ betyder „*i* & *h*“, saa finder jeg det sandsynligt, at Runen paa Ruth-

¹⁾ W. Grimm Deutsche R., T. 2 Nr. 1. Hattemer „Denkmahle“ I, 417. Kemble Nr. 2 (Pl. XV fig. 4). Stephens Nr. 10 (I, 103).

²⁾ W. Grimm D. R. T. II Nr. 5; Mone Quellen u. Forschungen (1830) S. 552, Facs. Nr. 1; Kemble Nr. 1 (Pl. XV fig. 3); Stephens Nr. 4 (I, 100).

³⁾ Andre har læst *hio*. Herfor har et Pariser-Hskr. af Isidor (Grimm D. R. T. II, Kemble Nr. 7, Pl. XVI, fig. 9) *inc*.

⁴⁾ En Futhorc i Cott. Mscr. Galba A 2 (Hickes III Tab. 6 Nr. 6; Grimm D. R. T. III, Nr. 3; Stephens Nr. 13, I S. 103) har den forvanskede Navneform *eth*, der maa være opstaaet af *eoh*.

⁵⁾ Af disse nævner Brate (Månadsblad 1886 S. 2) og Wimmer (Runenschrift S. 134) kun Indskrifterne fra Ruthwell og Thornhill.

⁶⁾ Stephens Run. Mon. I, 416 med Tegning.

⁷⁾ Mod denne Læsning kan ikke *tt* tale, da der paa Hartlepool-Stenen er skrevet *hilddigyþ* med *dd* og paa Ruthwell-Korset selv *gistoddun*, samt i Bewcastle-Indskriften *kristtus*. Henning (Die deutschen Runendenkmäler S. 68) læser *älme $\mathfrak{J}$ ttig* eller *älmeittig* og mener, at *tt* er assimileret af *ht*. Men i Northumbrisk blev jo *ht* netop ikke assimileret. F. Ex. i det ældste Hskr. af Bedas Kirkehistorie, der er skrevet c. 737, skrives *aedilberct*.

⁸⁾ Paa Skrinet af Hvalben *fe $\mathfrak{J}$ taþ*; i Bridekirk-Indskriften *i $\mathfrak{w}$ rokte* og *brokte*.

well-Korset i **alme**ttig betegner *ich*-Lyden, den palatale Spirant, der ogsaa hørtes i Runenavnet *ih*. Derimod har man hidtil ikke fundet **ʃ** som Betegnelse for den gutturale Spirant *ch*, medens den gutturale eller palatale Spirant *ch* i angelsaksisk Runeskrift oftere findes betegnet ved Runen *hægl*, saaledes som jeg ovenfor har paaavist.

Angelsaksiske Runemindesmærker vise, at Haandskrifternes Angivelse om, at **ʃ** brugtes som Vokaltegn, er rigtig.

Som Tegn for en *i*-Lyd bruges Runen sikkert paa en Gravsten fra Dover, Kent (Stephens II, 865 f., jfr. I, 465), i Navnet † **gʃslheard**. Jeg foreslaar at transscribere **ʃ** ved *i*, til Forskjel fra i d. e. Runen *is*.

Fremdeles findes Runen, aabenbart ikke som Tegn for *h*, men som Vokaltegn paa det engelske i Braunschweig bevarede Reliquieskrin (Stephens I, 381) to Gange. Dettes Indskrift har hidtil ikke været rigtig tydet. Jeg læser:

hæʃgæliea
uritneþiisighʃræliinmu ^c

Tegnet til Slutning er ingen Rune, men et Afslutningstegn. Sproget er northumbrisk. Jeg deler Ordene saaledes: **hæʃg ælie auritne þii sig hʃræ liinmu**. Dette betyder ordret oversat: „sancta Eliae hoc (titulo) inscripta aspice eius membra“. D. e. „Den Indskrift, som du her ser, angiver, at de Klosteret Ely tilhørende hellige Lemmer (d. e. Reliquier) gjæmmes i dette Skrin“.

Klosteret Ely, NNØ. for Cambridge, blev anlagt i 673 af Aethelthryth, der var gift med den northumbriske Konge Ecgrith. Indskriften er altsaa ikke ældre end 673.

hæʃg d. e. **hælig** Acc. pl. n. „hellige“ at forbinde med **liinmu**. Adjectivet skrives ogsaa ellers i North. *hælig*. — **ælie** Genetiv. Den *Ø*, paa hvilken Klosteret blev anlagt, kaldtes *Elge* (Sweet Old. Engl. Texts S. 144), ogsaa *Elig* (deraf *Eligburh*, *Eliburh*), *æt Elige*. Navnet, der har langt *e*, er dannet af *æl el* Aal ved Adjectivendelsen *-ig* (ikke sammensat med *ig Ø*). — Formen af det Rum, paa hvilket Runerne er anbragte, har bevirket, at Kunstneren har skilt Præfixet **a** fra Ordets andet Led **uritne**. — **auritne** = *awritne*; jfr. *fauauisa* paa Bracteate Nr. 57 Stephens. — **þii** jfr. *thi* Sweet Oldest Engl. Texts S. 162, = vestsaks. *þy*. — **sig** Imperativ „se!“, i Durham-Ritualet *sih*, *sigh*? Kanské er **h** at tage med (**sih**), saa at **h** læses dobbelt, uagtet Indskriften har **ii**. — **hʃræ** d. e. *hiræ* „hendes“, ellers i Ags. *hire*, jfr. *hinæ*, *darstæ* og lign. paa Ruthwell-Korset. *hiræ* viser tilbage til og optager **ælie**. Jfr. Grimm Deutsche Gramm. IV, 351, 4. — **liinmu**, udtalt *limu* med nasalt *i*, = *limu*, *leomu*, Lemmer. Jfr. for Ordets Brug: *dæs biscepes leoma on dysse byrigenne syndon betjned* i Oversættelsen af Bedas Kirkehistorie. For Skrivemaaden **liinmu** med **nm** jfr. i svenske Runeindskrifter *henminkr*, *skanmals* Runverser S. 126.

Ikke fuldt sikker er den her behandlede Rune paa Hjaltet af et Sværd fra Gilton, Kent (Stephens III, 164). Jeg formoder, at Indskriftens Begyndelse skal læses $\downarrow ce ic sigi \dots$ „jeg øger Seier“. $\downarrow ce d. e. ice$. Jfr. for første Stavelses Vokal *âfligan* i de kentiske Glosser; 1ste Ps. sing. Indic. Praes. kan i gamle Documenter fra Kent have Endelsen *-e*. Af Runen $\downarrow$ sees i Gilton-Indskriften nu ikke Kvisten oventil. I Angelsaksisk skifter *ican* „øge“ dialektisk med *ycan, iccan*. Det er Sværdet, som indføres talende.

Runen forekommer ogsaa sikkert som Vokaltegn, ikke som Tegn for *h*, paa et Stykke af en Broncegenstand, som er funden i Themsen ved Westminster-Broen (Stephens III, 204). Dennes Runeindskrift, som synes at være ufuldstændig i Begyndelsen, lyder (naar man transscriberer Rune 3 og 14 ved *e*): . . . **sberædh**
æt̃h **↓** **buaierhadæbs**

Den Gjenstand, i hvilken Runerne er indslaaede med et Stempel, er lang og smal og ender i et ornamentalt Dyrehoved, som vel nærmest kan kaldes et Dragehoved. Den bærer Spor af Forgyltning og har ved Nagler været fæstet til en anden Gjenstand. Stephens forklarer Indskriften saaledes:

[*hir ionas eorla*] **sberædh**

tyo bua i erha dæbs

„Here Jonah of the men asks to bide in the waves of the deep“. Denne Forklaring kan ikke i alle Dele være rigtig. Men jeg formoder, at Stephens rigtig har seet, at Indskriften hentyder til Jonas i Hvalfiskens Bug, og at han rigtig har oversat de fem sidste Ord.

Jeg tyder Indskriften snarest saaledes:

[*fisc iona*] **s berædh**

t̃i bua i erha dæbs

„Fisken bærer Jonas at bo i Dybets Vand“.

Dog kan Indskriften have været længere. Den synes at være affattet i en engelsk (northumbrisk?) Dialekt, der har lidt mere tilfælles med Frisisk end de hidtil kjendte engelske Dialekter. Da Indskriften er skreven uden Ordadskillelse, kan første *s* høre til et andet Ord end **berædh**, uagtet *s* har været adskilt fra den foregaaende ved Nagler.

berædh = vestsaks. *bered*. *t̃i* i samme Betydning som *tô* kan jeg ikke ellers paavise i Engelsk, men jfr. osaks. og ofris. *ti, te*, York-shire Dial. *te*. *bua* Infin. paa *-a*, som i Northumbr. og i Fris. — *i* for *in*, som dialektisk i Middelengelsk. **erha** Dativ som *felda*, north. *hâda, déoda, wonga, binna*. Poet. i vestsaks. Form *earh* „Hav“, *eare geblonden* Gaade 4²², *earhgeblond* Elene 239, o. s. v., se Grein. **erh** som i North. = vestsaks. *earh*. **dæbs**, udtalt *dæps = vestsaks. *déopes*? Jfr. middeleng. *é*, fris. *ie* = vestsaks. *éo*. Synkope af Vokalen foran *s* som undertiden i Ofris. Men Skrivemaaden med *æ* er paafaldende ligesom *-s* for *-es*.

At Indskriften er versificeret, som ogsaa Stephens har formodet, synes Ordet **erha** at vise. Med *i erha dæbs* kan sammenlignes *in profundum in corde maris* Ion. II, 4. *Ionas* har sandsynligvis dannet Alliteration med **erha**. Med Verslinjen **t̃i bua i erha dæbs** kan i metrisk Henseende jævnføres f. Ex. Beow. 2884:

þá hine síó þrâg bicwôm (Sievers Paul-Braune Beitr. X, 238 f.). Jeg skal lade det uafgjort, om den Gjenstand, paa hvilken Runerne findes, skal forestille den Fisk, i hvis Bug Jonas var. Indskriften kan efter sit Indhold kanské nærmest sammenstilles med den versificerede Indskrift paa Clermont-Skrinet, som begynder med *hronæs ban* (Stephens I, 474).

Endelig findes Runen $\mathfrak{J}$ paa Thornhill-Stenen b, Yorkshire (Stephens III, 211). Stephens læser dennes Indskrift: *eadred sete æfte eateyonne* og oversætter „Eadred set up this after the lady Eateya.“ Haigh læser tredje Linje: *eate inne* „Eata a Hermit“. Jeg forstaar ikke sidste Ord, og det synes mig at burde paany undersøges, om alle Runer i sidste Linje er rigtig læste. Men $\mathfrak{J}$ synes ogsaa her at være i. *eateinne* er mulig Dativ af et Kvindenavn, der er dannet som *gyden* Dat. *gydenne*. Er *eat-inne* sammensat? Hører *eat-* sammen med Navnet *Eata*? og er *inne* beslægtet med *eh* „Hest“?

Runen $\mathfrak{J}$ betegner altsaa i Angelsaksisk *i*-Lyden 1) i Runenavnet *ih*, der dialektisk skifter med *eoh*. 2) I *gisl* som Forled af et Navn. Ordet *gisel* „obses“ skrives senere ogsaa *gýsel*. 3) I *hælig* „hellig“, som ogsaa skrives *haleg* (Cædmons Hymne). 4) I *hiræ* „hendes“, som dialektisk skifter med *hiere*, *hyre*. 5) I *ice* „øger“ af *ican*, som dialektisk skifter med *iécan*, *yécan*. 6) I *ti*, som svarer til osaks. fris. *ti* ved Siden af *te*. 7) I *eateinne*, hvis Endelse *-inne* synes at svare til vestsaks. *-enne*.

Heraf synes at fremgaa, 1) at $\mathfrak{J}$ i kan betegne baade en kort og en lang Vokal. 2) $\mathfrak{J}$ i bruges regelret kun som Betegnelse for det *i*, som dialektisk skifter med *ie*, *eo*, *y*, *e* og som derfor tør antages at have haft en mindre ren *i*-Lyd¹⁾. Vi har seet, at Runen $\mathfrak{J}$ i angelsaksisk Runeskrift dels betegner en Consonant, nemlig den palatale Spirant *ch*; dels en Vokal, nemlig et ikke rent *i* eller i Vestsaksisk *eo*. At samme Rune kan udtrykke disse indbyrdes forskellige Lyd, er at forklare af Runens Navn *ih* (*eoh*). Runen kunde dels betegne den Vokal, hvormed Runenavnet begyndte; dels den Consonant, hvormed Runenavnet sluttede. Paa lignende Maade har $\mathfrak{A}$ *ýr* i den særlig nordiske Skrift dels betegnet en Consonant (*x*), hvormed Runenavnet sluttede; dels en Vokal (*y*), hvormed Runenavnet begyndte. Runen $\mathfrak{J}$ finder jeg i Angelsaksisk ingensteds som Tegn for *e*, og dens Navn finder jeg ingensteds skrevet *eh*.

Det angelsaksiske Runenavn forklares i Runedigtet saaledes:

eoh byþ utan
unsmeþe treow
heard hrusan fæst
hyrde fyres
wyrtrumun underwreþyd
wyman on eþle.

1) Jfr. Sievers Angelsächs. Gramm. ¹ § 22.

D. e. *éoh* er et udvendig ikke glat Træ, haardt, fast til Jorden, Ildens Vogter (d. e. det holder Ilden længe fast, nærer længe Ilden), nedenunder støttet af Rødder . . .¹⁾

Man antager sædvanlig, at *éoh*, *ih* betyder „Taxus, Barlind“, hvilket Træ i Angelsaks. ellers heder *éow*, *iw*. Formen med *h* har Kluge (Paul-Braune Beitr. XII, 379 f.) støttet ved følgende oldnedertyske Ordform: *taxi·ichas* Altdesutsche Gloss. II, 716⁵ (efter Zeitschr. f. d. Alt. 28, 260 maaské *iehas*). I Etym. Wtb.⁴ (under *Eibe*) opfører Kluge „schweiz. *iche*, *ige*, ahd. *iha*, altniederdeutsch. *ich*“. Herefter synes ags. *éoh*, *ih* at have lang Vokal²⁾. Samme Træ heder ellers i Angelsaksisk *éow* eller *iw* (= eng. *yew*, oht. *iwa*, mht. *iwe*, nht. *Eibe*, oldnorsk *yr*)³⁾. Naar Ordformerne *éow*, *iw* ikke findes ved Runenavnet, saa maa Grunden hertil være den, at Angelsakserne ikke selv har opfundet at give Runen $\mathfrak{J}$ som Navn det Ord, som i deres eget Sprog betydede „Taxus“, men at de fra en germansk Stamme paa Fastlandet har optaget Runenavnet og har faaet dette i Formen *ih*, men ikke i Formen *iw*, dog med Forklaringen „Taxus“.

Af min Udvikling i det foregaaende viser det sig, at *ih* var en ældre Form for det engelske Runenavn end *éoh*. Runen betegnede derfor hos Englænderne i den ældste Tid en *i*-Lyd. Runens Brug for at betegne *eo* er senere og, som det synes, kun vestsaksisk. Med Betydningen *eo* er Runen $\mathfrak{J}$ $\mathfrak{J}$ hidtil kun funden i engelske Haandskrifter, men ikke paa engelske Mindesmærker.

Den angelsaksiske Runerække har Runen $\mathfrak{J}$ eller $\mathfrak{J}$, hvis ags. Navn er *éoh* *ih*, efter Runen for *j* og foran Runen for *p*. Den svenske Vadstena-Bracteate har i sin Runerække, som er skreven fra høire, paa samme Plads $\mathfrak{J}$, altsaa — naar der skrives fra venstre — $\mathfrak{J}$. Denne Rune forekom altsaa ogsaa i den ældste nordiske Runerække⁴⁾. Dette gjøres ogsaa sandsynligt derved, at Runen mange Gange er skreven paa Rök-Stenen, hvor den dog ikke er egentligt Lydtegn.

Wimmer (Runenschr. 134) og Brate (Månadsblad 1886 S. 1—9) mener, at Runen $\mathfrak{J}$ eller $\mathfrak{J}$ overhoved ikke forekommer som Lydtegn i nordiske Indskrifter. Men det lader sig ved det nu foreliggende rigere Material godtgjøre, at denne Mening ikke er rigtig.

- ¹⁾ Den sidste Linje har hidtil ikke været sikkert forklaret. De fleste læse: *wyn on eple* „en Fryd i Hjemlandet“.
- ²⁾ Det ags. Navn paa $\mathfrak{J}$ *ih* *éoh* er aldeles forskjelligt fra Navnet paa $\mathfrak{M}$ *eh* med kort *e* (der betyder „Hest“), skjønt dette sidste har Sideformen *eah* (Alphabet Nr. 17 hos Stephens). Henning (Die deutschen Runendenkm. S. 67) mener, at $\mathfrak{J}$ i Ags. egentlig hed *eow*, og at Navneformen *eah* er overført fra $\mathfrak{M}$. Denne Mening gjendrives ved *ih* som Navn paa $\mathfrak{J}$.
- ³⁾ Haigh og Brate (Månadsblad 1886) mener, at Runenavnet *éoh*, *ih* ikke betyder „Taxus“; men dette støttes ved de af Kluge paaviste tyske Former af Trænavnet. Brate bemærker vistnok med nogen Grund, at Udtrykket *utan unsmêde treow* ikke synes at passe om Taxus. Dog maa mærkes, at medens Barken paa Taxus, naar Træet er ungt, er glat, saa har det ældre Træ skjælet Bark. Brate gjætter paa, hvilket andet Træ Navnet betegner; men dette synes frugtesløst, saalænge han ikke sproglig kan paavise et saadant Trænavn.
- ⁴⁾ Brate har i Månadsblad 1886 S. 7 formodet, at Vadstena-Bracteaten er fremmed eller at der ved dens Forfærdigelse har gjort sig gjældende fremmed Indflydelse, fordi Bracteaten har den her omhandlede Rune. Herimod har allerede Wimmer (Runenschr. S. 383) med rette udtalt sig. At Brates Formodning er uholdbar, godtgjøres nu bl. a. ved Runens Forekomst paa By-Stenen.

1) Aasum-Bracteaten fra Skaane (Stephens Nr. 96) har jeg i Stockholm 1885 undersøgt i Original. Dens Indskrift, som er skreven fra høire, læser jeg: **1heikakarfa** (eller -fahi). Næstførste Rune er Binderune af **h** og **e**. Første Rune er utydelig. Den bestaar af en ret, fra nedentil mod oven lidt til høire skraanende Stav, fra hvis Basis der skraaner en Kvist opad mod venstre. Fra den rette Stavs Top gaar der en kort Kvist nedad mod høire. Adskilt fra denne Kvist stikker der til høire for den en liden Tagg nedad fra Omfatningslinjen. Denne Tagg holder jeg for betydningsløs. Runen, der ikke er nøiagtig gjengivet paa Stephens's Tegning¹⁾, læser jeg som **1**. Første Ord læser jeg altsaa som **1he**, der tydelig er Dativ af et Mandsnavn. Jfr. med Hensyn til den syntaktiske Forbindelse Dativen **kunimudiu** paa Tjurkö-Bracteaten. Det gjælder nu at finde Runens Lydværdi i denne Indskrift. Herved maa Runenavnet veilede os, thi Runernes Lydværdi er knyttet til Runenavnenes Form, saaledes som det navnlig ved Runerne *úr* (ags. *éur*) og *óss* (ags. *ós*) er blevet godtgjort. Runen **1** heder i Ags. *éoh*, tidligere *ih* og betyder „Taxus“. Hvis det tilsvarende nordiske Ord har været en *a*-Stamme af Hankjøn, som oldnorsk *yr* „Taxus“, skal til ags. *ih* i Urnord. lydret svare Nomin. **ihar*, Dativ **ihē*²⁾, hvoraf ved Analogi enten **ihar* eller **ihē* let kunde opstaa. Det er selvindlysende, at **1** i **1he** ikke kan betegne den palatale Spirant *ch*, der i ags. Runeskrift kan betegnes ved **1**, men at det er Vokaltegn. Vi maa derfor antage, at **1** i Nordisk som Vokaltegn har betegnet enten en *e*-Lyd eller en *i*-Lyd, eller ogsaa snart det ene snart det andet. Jeg transscriberer **1** i Nordisk ved **i** eller **e**. **1he** bliver at læse enten *ihē* eller *ehē*, hvilket maa tænkes udtalt med lang Vokal i første Stavelse. Dette Mandsnavn maa egentlig have betydet „Barlind“ og være samme Ord som det ags. Runenavn *ih éoh*.

2) For det andet har vi, som i det foregaaende paavist, Runen **1** i Norden paa den norske By-Sten. Her betegner **1** efter min Tolkning det Ord, der er Runens Navn, **1har* (hvilket jeg transscriberer *ihar* eller *ehar*), anvendt som Mandsnavn.

3) Paa Myklebostad i Vistdal Sogn, Nettet Præstegjæld, Romsdals Amt er fundet en Sten, som har Indskriften: **asugasxi**³⁾. Til høire for *i*-Runen er Stenen brudt af. Lige i Bruddet sees Enden af en fra Runernes Basis til venstre opad gaaende Kvist. Denne Kvists Ende synes efter sin Form og Stilling at maatte være en liden Levning af Runen **1**. Der er neppe nogen Grund til at betvivle Muligheden af, at **1** her har været brugt som Lydtegn, da Indskriften

1) Paa en galvanoplastisk Gjengivelse i Lunds Museum er Runen mindre tydelig end paa Originalen.

2) Se den Lydregel, som er fremsat af mig i Arkiv IV, 134 og udviklet af Lindgren Sv. Landsm. XII, 154.

3) Tegnet til venstre for *i* er et Skraakors, halvt saa stort som de andre Tegn og lukket oventil og nedentil ved en horizontal Streg.

begynder med et virkeligt Ord. Men det Ord, hvortil $\mathfrak{J}$ har hørt, kan jeg ikke udfylde. Heller ikke kan jeg afgjøre, hvorledes det skal forklares, at det Ord, hvortil Runen hører, som det synes, har havt Lydforbindelsen $i\mathfrak{J}$. Jfr. under Myklebostad-Indskrift A i det følgende.

4) Paa Qvarntorp i Svanshals Sogn i Östergötland blev i 1869 fundet en Sten med en lang, hidtil uudgiven Runeindskrift, som vistnok er besynderlig, men som dog saavel paa Grund af sin Eiendommelighed som paa Grund af Fundomstændighederne ikke kan være et nyere Falskneri. Indskriften, som jeg i 1885 har undersøgt, viser sig ved sit Kors at være kristelig, og den kan endogsaa ikke være fra den ældste kristelige Tid, men er efter mit Skjøn snarest fra anden Halvdel af 11te Aarhundred. Qvarntorp-Indskriften er ligesom et Prøvekort af Skriftformer fra forskjellige Tider. For det første finde vi Runeformer fra Runeristerens egen Tid. Hertil regner jeg bl. a. $\mathfrak{t}$ e. For det andet Runeformer af Rök-Stenens Typus. Hertil regner jeg bl. a. $\mathfrak{V}$ t og en to Gange forekommende Form af u-Runen med Sidestaven udgaaende fra den rette Stav langt nedenfor dennes Top. Endelig finde vi Runeformer, som er laante fra den længere Række. Saaledes $\mathfrak{z}$ s og $\mathfrak{A}$ k. Ogsaa Sprogformen *sinin sunu* „sin Søn“ (Accus.) maa være laant fra en Indskrift med den længere Rækkes Runer, jfr. *minino* Strand. I Qvarntorp-Indskriften er Ordet „Sten“ i Accus. skrevet $\mathfrak{z}\mathfrak{V}\mathfrak{t}$. Denne Rune $\mathfrak{z}$ hører hjemme i den længere Rækkes Skrift¹⁾ og er den Rune, som i Angelsaksisk heder *ih* eller *éoh*. Den Mand, som har indridset Qvarntorp-Indskriften, har kjendt Runen $\mathfrak{z}$ fra den længere Rækkes Runeskrift og har forstaaet, at den var Tegn for en *i*- eller *e*-Lyd. Men den Indskrift (eller de Indskrifter), fra hvilken han har kjendt Runen $\mathfrak{z}$, kan dog ikke have havt Ordet „Sten“ skrevet paa denne Maade. Dette Ord skrives paa Tune-Stenen i Accus. *staina*, og selv om Ordet i en Indskrift med den længere Rækkes Runer var skrevet med Runen $\mathfrak{z}$ som jeg transscriberer $\mathfrak{z}$ (ikke med Runen $\mathfrak{d}$), saa maatte det have været skrevet *staina eller *stain, ikke *stin*. Brugen af $\mathfrak{z}$ paa Qvarntorp-Stenen vidner alligevel om, at Runeristeren fra en Indskrift med den længere Rækkes Runer har kjendt Runen brugt som Lydtegn. At den Indskrift med den længere Rækkes Runer, fra hvilken den Mand, som har indridset Runerne paa Qvarntorp-Stenen, har kjendt $\mathfrak{z}$, ikke har været ældre end 6te Aarhundred, men snarere yngre, tror jeg at turde slutte af Tegnet $\mathfrak{A}$ for *k* paa Qvarntorp-Stenen.

¹⁾ Brate (Månadsblad 1886 S. 8 f.) forklarer $\mathfrak{z}$ i Qvarntorp-Indskriften som „en Udviklingsform af $\mathfrak{A}$ med Betydning af *i*“. Uagtet jeg i det følgende formoder en Forbindelse mellem $\mathfrak{A}$ i den kortere Række og $\mathfrak{z}$ i den længere, synes denne Brates Forklaring mig uholdbar. Melleformer mellem $\mathfrak{z}$ og $\mathfrak{A}$ i samme Landskab kan ikke paavises. Derimod har jeg ovenfor paavist, at $\mathfrak{z}$ i den længere Række har en Vokalbetydning, som passer i Qvarntorp-Indskriften.

5) Runen $\downarrow$ findes i flere nordiske Bracteate-Indskrifter, som ikke synes at indeholde virkelige Ord. Saaledes 1 Gang $\downarrow$ paa Bracteate Nr. 17 Stephens (Danmark). $\downarrow$ (men saaledes formet, at den øvre Kvist gaar ud fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen og den nedre langt ovenfor Basis) paa Bracteate Nr. 28 (Overhornbæk ved Randers, Jylland). Paa en Bracteate fra Darum (Jylland): **lae : toar $\downarrow$ ll $\downarrow$ a $\downarrow$ ret**. Naar vi sammenligne denne Indskrift med Bracteate Nr. 8 Steph., saa se vi, at $\downarrow$ $\uparrow$ $\wedge$ $\times$ Darum svarer til $\uparrow$ $\cap$ Υ $\times$ Nr. 8, og at vi her har for os Runer, som kopieres uden Tanke paa nogen sproglig Betydning.

Usikrere er det, om Indskriften paa Bracteaten Nr. 10 (Danmark) indeholder Ord, tildels forkortet skrevne, eller ikke. Jeg formoder snarest, at vi her har for os en forvansket Kopi af en Bracteate, hvis Indskrift har indeholdt virkelige Ord, tildels forkortet skrevne. Tegningen hos Stephens er ikke overalt rigtig. Jeg læser efter Originalen til høire: **ekhg $\downarrow$** (h er ikke ganske sikkert); derpaa staa adskilte Runerne $\downarrow$ og $\uparrow$ og $\times$, endelig læser jeg **$\downarrow$ lwu**. Det nederste af u-Runer sees usikkert under Hæmpen paa Originalen; der er her ingen Prik, som paa Stephens's Tegning. Det, at Indskriften tilhøre begynder med **ek**, taler for, at den indeholder eller forudsætter virkelige Ord. Efter **ek** maatte følge et Navn, som var forkortet skrevet, f. Ex. **hg** forkortet af **hagustaldar** (jfr. **hag** paa Bracteate Nr. 68 Stephens). $\downarrow$ kunde være det paa Bracteaten oftere forekommende **la $\downarrow$** , d. e. Vennegave (se Arkiv VIII, 20). $\downarrow$ og $\uparrow$ er Runeformer, som ellers ikke forekommer i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter og som vel her er fremkomne ved feilagtig Kopiering. Stephens læser $\uparrow$ som t og han forklarer to som „til“.

At $\downarrow$ i **$\downarrow$ lwu** er Vokaltegn, synes indlysende, forudsat at vi her har virkelige Ord for os.

$\downarrow$ lwu eller **elwu** kunde, hvad enten det har fulgt efter to „til“¹⁾ eller ikke, være et Navn i Accusativ. Et Navn **elwu** kunde have sin Oprindelse fra en Adjectivstamme *elwa-* oht. *elo*²⁾ „lohbraun, hochgelb“, endnu i Sydtysk *elb* (Deutsch. Wtb. III, 401), hvortil de oldtyske Navne *Eluwin* (Verbrüderungsbuch von St. Peter zu Salzburg) og *Elungo* (Cod. Lauresh. Nr. 726, 9de Aarh.) vel ogsaa høre. **elwu** maatte da være et Kvindenavn med samme Endelse som **liubu**, **minu** Opedal, **alaibu** By. **w** er i **elwu** bevaret foran **u** ligesom f. Ex. i **ha $\downarrow$ uwulafa** Istaby.

6) En ved Dannenberg i Hannover funden Bracteate (Henning Nr. 16; Stephens Nr. 7) med Runeindskrift har to Gange Runen $\downarrow$. Henning formoder, at Bracteaten efter sin Oprindelse er longobardisk-saksisk og at Indskriften er bleven til i Nærheden af Findestedet ved nedre Elben. Som Grund herfor anfører han (S. 130) det, at Bracteaten har Υ , der hidtil, bortset fra Alfabeterne, kun er fundet i nordiske Indskrifter, medens $\downarrow$ næsten ligesaa udelukkende skal

¹⁾ I Oldhøitysk kan *ze* „til“ forbindes med Accus., se Müllenhoff Denkmäler ² 292; avest. *-da* og græsk *-de* „til“ følger efter en Accusativ.

²⁾ Jfr. oldind. *arū* „lohfarben“.

forekomme i tyske og angelsaksiske Indskrifter, og dette skal efter Henning tale for, at Indskriften er affattet, hvor begge Skrifttraditioner mødtes.

Men jeg har foran vist, at $\mathfrak{J}$ ligesaa vel brugtes i nordisk Runeskrift som i tysk og angelsaksisk. Jeg holder Bracteate-Indskriften afgjort for nordisk. Derfor taler for det første den Omstændighed, at den to Gange har Runen $\mathfrak{Y}$, der er saa sædvanlig i nordiske Indskrifter, medens den ikke er paavist i tyske. For det andet den sproglige Grund, at den Consonant, som $\mathfrak{Y}$ i nordiske Indskrifter betegner, nemlig z , regelret forekommer i nordisk Sprog i Flexionsendelser, medens hverken x eller z , hvoraf x er opstaaet, ved Substantiver kan paavises i nogen tysk Sprogart paa den Tid, fra hvilken Bracteaten maa være.

Hertil kommer endnu en Grund. Bracteaten fra Dannenberg fandtes sammen med en anden Bracteate (Henning Nr. 15, Steph. Nr. 8). De to Bracteaters Fremstillinger er indbyrdes nær beslægtede med Fremstillinger paa Bracteater, som er fundne paa Fyn (Nr. 51 og 52 Steph.). Ja der synes endog at være Forbindelse mellem Runerne paa Bracteaten fra Dannenberg Nr. 8 Steph. og Runerne paa den fynske Bracteate Nr. 51. Men da taler al Sandsynlighed for, at de ved Dannenberg fundne Bracteater er vandrede fra Danmark, thi i Danmark er jo Bracteater med ægte nordisk Runeindskrift sædvanlige, medens ingen Bracteate med Runeindskrift kan bevises at være bleven til i de saksisk-longobardiske Egne. Den ved Heide² i Ditmarsken fundne Bracteate kan jo ogsaa meget vel være arbejdet i Danmark.

De 8 første Runer paa Nr. 16 hos Henning synes mig sikkert at være $gl\mathfrak{J}augia$, ikke $gl\mathfrak{J}argia$, som Henning læser. De 3 følgende Runer læser jeg heller $u\mathfrak{J}u$, end $r\mathfrak{J}u$ med Henning, thi r i det følgende har en væsentlig forskjellig Form. De 3 sidste Runer kunde synes snarest at være rgr . Men naar man tænker sig den midterste af disse Runer staaende paa samme Basis som r , kan den læses som n , altsaa rnr . Runen n er her bleven lidt skraa, fordi dens Stav oventil har maattet skrives til høire for den cirkelrunde Figur.

$gl\mathfrak{J}augia$ synes aabenbart at være en Sætningsled med samme andet Led som oldnorsk *einaygr*, *Báleygr* o. s. v., Nomin. af en Stamme paa *-augia*¹).

Det første Led $gl\mathfrak{J}$ -, hvor $\mathfrak{J}$ nødvendig maa være Vokaltegn, er vel i Slægt med følgende Ord: oldnorsk *glita* glimre; nynorsk Dial. *glima* og *glima* „glinse“, *glira* „plire, kige, glimte“, *glisa* „glimte“. Nærmest hører $gl\mathfrak{J}$ til svensk Dial. *glia* (Impf. *glidde*) „lyse, glinse“, om Ilden (Smaaland), om Sneen i Solskin (Helsingland), om Metalleres Glans (Upland); i Finland *gli* (Impf. og Supin. *glia*) (Rietz)²). I Runemaalene *gli n.*, et Hul (egentlig en Aabning, hvorigjennem det lyser). Udenfor de nordiske Sprog kan som et beslægtet Ord nævnes f. Ex. osaks. *glimo* „Glans“.

Første Led i $gliaugia$ er en Nominalstamme, enten substantivisk med Betyd-

¹) Saaledes allerede Sander (Hvem var Sigurd Fafnersbane? S. 232), hvis Tolkninger af Bracteate-Indskrifter dog i det hele maa betegnes som uvidenskabelige.

²) Vendell har fra Finnby, Åbo län, Finland, *gli* (med cacuminalt *l*), Impf. *glidd*. Ordet er meget udbredt i Finland; se Vendell Östsvenska Monografier S. 91. Fra Store Rågö anfører Vendell Præs. *gligär* ved Siden af *glir* (Runemaal S. 76). I „Nyländska Etymologier“ S. 12 antager Vendell en Grundform got. **gleih(w)an*.

ning „Glans“ eller adjectivisk „glinsende, lysende“. *glt-* er maaské opstaaet af **gl̥ja-* eller *gl̥ja-*; jfr. *uiu* i det følgende. *glaugir* betyder altaa „han med de lysende Øine“. Jeg skal i det følgende søge at besvare Spørgsmaalet om, hvem der menes ved dette Navn.

Ogsaa de følgende Runer synes at danne virkelige Ord, uagtet Runerne tildels er vendte op ned.

uiu synes at maatte være = *wiju* paa Kragehul-Spydskaftet, hvilket jeg allerede i 1877 har tolket som „jeg vier“¹⁾. I *uiu* betegner første *u* Lyden *w*, ligesom *u* 2 Gange i *fauauisa* Bracteate Nr. 57 Steph. og ligesom *u* i *uritne* paa Braunschweiger-Skrinet. *uiu* synes at være opstaaet med *wiju* af *wihiu. Ligesom det tilsvarende tyske Verbum har *h*: oht. *wihen*, saaledes forudsætter *wiju*, *uiu* *h* ikke det sædvanlige nordiske *g*. Omvendt finde vi paa Nordendorf-Spænden A *wigi* med *g* som *wigja*. Hvis der kan læses *rnr*, saa maa dette udfyldes *r(u)n(o)r*. Efter *r* er der ifølge Hennings Tegning ikke flere Runer.

Den hele Indskrift udsiger altsaa kanské: „Jeg *glaugir* (Manden med de lysende Øine) vier Runerne“. Paa Kragehul-Spydskaftet maa *wiju* „jeg vier“ tænkes sagt af Runeristeren. Han udsiger der, at han ved de magiske Runer, han har indridset, frembringer magisk Virkning og holder Ondt borte. Men er det rimeligt, at det skulde være Runeristeren, som i Bracteate-Indskriften siger „jeg vier Runerne“? Dette Udsagn minder om *þur uiki þasi runar* „Thor vie disse Runer“ paa Glavendrup-Stenen og om *wigi þonar* „Thonar vie“²⁾ paa Nordendorf-Spænden A. Det ligger derfor nær at formode, at *glaugir* „han med de lysende Øine“, som siger „jeg vier Runerne“, er ment som en Betegnelse for Thonar, Thor. Som Tordenens og Lynets Gud maatte denne have flammende eller stærkt lysende Øine. Jätten *Thrym* siger om ham: *þicci mer or wgom [eldr of] brenna*.

Men hvorledes passer første Person „jeg vier“ hertil? Paa Bracteaten er fremstillet en raat tegnet mandlig Figur med kolossalt Hoved, men smaa Ben og Arme, med Skjæg, med Haar, der staar op som Børster, og med stærkt fremtrædende rundt Øie. Det er sandsynligt, at denne Figur, ligesom andre Fremstillinger paa Bracteater, gennem mange Mellemlid gaar tilbage til et Forbillede paa en fremmed Mynt. Men det synes mig meget muligt, at Runeristeren i denne Figur har troet at se Thonar, og at han med Hensyn til det stærkt fremtrædende Øie paa Bracteaten betegner ham som *glaugir*. Naar han, som jeg formoder, lader Thonar sige „jeg vier Runerne“, har Runerne derved faaet magisk Kraft, saa at Bracteaten er bleven en virkningsfuld Amulet. Ligesom et Navn, der ender paa *-augir*, her efter min Formodning er brugt som Betegnelse for Thonar, saaledes ende to af Odens Navne paa *-eygr*.

Den anden Bracteate fra Dannenberg har efter Tegningen hos Henning Runen **1**, men dens Indskrift indeholder ikke virkelige Ord.

1) Saaledes nu ogsaa Noreen *Altisl. u. anorw. gr.* 2 S. 260.

2) Saaledes er dette Udtryk blevet tolket af mig i „Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse“ S. 2 og siden af Henning (*Runendenkmåler* S. 94), som der ikke henviser til mit Skrift.

7) En Rune af samme Form findes to Gange paa Krogsta-Stenen i Upland (Stephens I, 184). Denne har Indskrift, skreven fra høire, paa to Sider. Den ene Indskrift, som staar ved Billedet af en Mand, har Runen (ved Skrift fra høire) i Formen $\mathfrak{J}$. Her læser jeg efter egen Undersøgelse: $mws\mathfrak{J}\Pi\mathfrak{I}\eta$. Paa den anden Side (hvor Runen ved Skrift fra høire har Formen $\mathfrak{L}$) staar: $s\mathfrak{J}ainar$. P. A. Munch har først antaget, at den her omhandlede Rune paa denne Sten skulde læses som t . Dette var meget tiltalende, da $stainar$ syntes let forstaaeligt, medens $siainar$ eller $seainar$ her syntes meningsløst. Derfor er Munchs Læsning bleven antagen af Alle undtagen Stephens¹⁾.

Dog vækker den i flere Henseender Betænelighed: 1) t har ellers overalt i Indskrifter med den længere Rækkes Runer Formen $\mathfrak{U}$, kun tildels med den Forskjel, at Kvistene kan slutte sig til Staven lidt nedenfor Toppen. Rigtig Methode tilsiger derfor, ikke paa Krogsta-Stenen uden Nødvendighed at antage en aldeles forskjellig Form af t -Runen. 2) $\mathfrak{J}\mathfrak{L}$ er overalt ellers, baade i Norden, England og (som vi i det følgende skal se) i Tyskland, Vokaltegn (kun med Undtagelse af, at Runen i England undertiden kan bruges som Tegn for den tonløse palatale Spirant ch). Rigtig Methode tilsiger derfor, ogsaa paa Krogsta-Stenen at opfatte $\mathfrak{J}\mathfrak{L}$ som Vokaltegn (i eller e). Wimmer (Runenschr. 212 Anm.) er tilbøielig til at tro, at Brugen af $\mathfrak{J}\mathfrak{L}$ for t paa Krogsta-Stenen skyldes „et Lune af Runeristeren“, hvilket dog skal vise, at Runen ellers i Norden ingen Betydning havde som Lydtegn. Antagelsen af et Lune synes mig at være en meget mislig Udvei. Og selv om Runeristeren ikke havde kjendt nogen positiv Betydning af $\mathfrak{J}\mathfrak{L}$, maatte han dog af Runefutharken vide, at det var en anden Rune end $\mathfrak{U}\mathfrak{T}$. Det fra Krogsta-Indskriften hentede Bevis for, at $\mathfrak{L}\mathfrak{J}$ ikke havde nogen Betydning som Lydtegn, forsvinder, hvis Runen her ikke betegner t . 3) Ved Munchs Læsning som t har man ikke kunnet paavise nogen fyldestgjørende Tolkning af første Sides Indskrift²⁾; heller ikke formaar jeg ved denne Læsning nu at paavise en saadan.

Paa Grund af disse Betæneligheder vil jeg her forsøge en Tolkning, idet jeg gaar ud fra den Forudsætning, at $\mathfrak{J}\mathfrak{L}$ her, som i alle andre nordiske Indskrifter, er Vokaltegn. Jeg transscriberer Runen i Krogsta-Indskriften ved e .

$m\mathfrak{W}SE$ Mandsnavn i Nominativ af Stamme *Musan-*. Dette Mandsnavn kan, efter Meddelelse fra Lektor Lundgren, i Sverige ikke sikkert paavises i senere Tid. Men O. Nielsen (Olddanske Personnavne) opfører *Muse* som dansk Personnavn (15. Aarh.) Diplom. Flensborg.; som Tilnavn i *Jacobus Musæ* c. 1500 Script. R. Dan. Det samme Tilnavn har været brugt i Norge. En Birkebein c. 1240 hed *Petr mûsi* Fms. IX, 507 (her i Acc. *mûsa*), jfr. Flat. III, 148. Acc. *Kolbein muusza* Dipl. Norv. XII Nr. 42 (Aar 1306, Brev om en Gaard i Strandebarm). Dette Tilnavn forekommer mulig ogsaa i svenske og norske Stedsnavne, saaledes i det mig

¹⁾ Saaledes af Haigh, Wimmer, S. Bugge, Löffler, Burg, Noreen, Brate, Henning.

²⁾ Se herom bl. a. S. Bugge i Tidskr. f. Philol. VIII, 167—172; Burg Runeninschr. S. 104 f.; Wimmer Runenschr. S. 218 Anm.; her foran S. 30 Anm.; Noreen Altisl. u. anorw. gramm. ², anhang 21.

af Lektor Lundgren meddelte *Musared* Frillesås s. Halland og i det norske *Músarud*, der dog ogsaa, som Prof. Rygh bemærker, kan være opstaaet af *Músarud.

Afledet af samme Stamme som *mwse* er Søkongenavnet *Mysingr*.

I *mwse* er **P w** brugt som Vokaltegn. I den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer, er **w** brugt som Vokaltegn i Ordet *sagwm*, der paa samme Sten med den kortere Rækkes Runer er skrevet *sakum*. Ogsaa paa Frerslev-Stenen i Sjælland, hvis Indskrift i det hele er skreven med den kortere Rækkes Runer, er **P w** Vokaltegn i *skwlks* og *iwk*. *skwlks* forstaar seg som *Skolks* Gen. af Mandsnavnet *Skoller*, *Skalkr*. *iwk* betyder „hug“ og er enten at opfatte som (*h*)*jök* af *hjó ek* eller som (*h*)*jogg*.

Wimmer (Runenschr. 232 Anm. 2) mener, at Brugen af **w** som Vokaltegn er opstaaet ved Misforstaaelse først paa en Tid, da **P** i Virkeligheden forlængst var erstattet ved **l**, og at **P** aldrig havde Vokalbetydning, saalænge Runen virkelig var i Brug. Men herved forklares ikke Overensstemmelsen mellem Rök-Indskriften og Frerslev-Indskriften.

Den Omstændighed, at Runen **l** allerede i den længere Rækkes Skrift undertiden kan betegne Udtalens *w*, gjør ogsaa den omvendte Brug af **P w** som Vokaltegn mindre paafaldende.

mwse, Nomin. af Stammen *Musan-*, er ved sin Endelse analog med *nsrbse* paa Fonnaas-Spænden, d. e. *Ingisarbiske* (se her foran S. 65), og med *daude* paa Björketorp-Stenen.

I det følgende Ord *eiṛn* har **e** Formen **l** ligesom i Indskrifter fra Torsbjærg og Strarup, samt paa Opedal-Stenen. Ogsaa i Valsfjord-Indskriften synes at forekomme en lignende Form af **e**-Runen. Jfr. mine Bemærkninger i Arkiv VIII, 5 f. Til at læse **l** paa Krogsta-Stenen som **u** har vi ingen Ret.

eiṛn er graphisk forkortet for *eiṛan; jfr. f. Ex. *dnlo* Balingen for *Daniŀo*, *hns* Egaa for *hans*. Jeg finder heri Genetiv af et Mandsnavn, og denne Genetiv synes mig styret af Ordet for „Søn“, som maa tænkes til. Mandsnavnet vilde i Krogsta-Indskriftens Sprogform i Nomin. hede *Eiṛge, men i ældre Sprogform *Eḥinga*. Det er afledet ved samme Suffix som *ḥrawiṛan* (Gen.) Tanum, *hariṛa* Skääng, *harṛa* Vimose-Kam.

eiṛn er afledet af det Ord for „Hest“, som var Navn paa Runen **M** og hvis fællesgermanske Stammeform var **ehwo-*, **ehwa-*. Dette Ord tror jeg at finde som første Led i Formen *ehu-* i den yngre Myklebostad-Indskrift. Ordet indeholdes i en Mængde germanske Personnavne.

eiṛn er opstaaet af *Eḥingan. Efterat *h* i Indlyd mellem to Vokaler var blevet til Aandelyden, kunde det let falde bort. Foran *i* er *h* faldt bort i *wiju* Kragehul = *uiu* Bract. Nr. 8 Steph.

Indskriften paa den anden Side *seainar* deler jeg *se ainar*. *se* forstaar jeg som Artikel „den“, saaledes som Stephens, der feilagtig transskriberer *syo*, har forstaaet Ordet.

I Oldislandsk bruges kun Formen *sá*; jfr. *sa* Fonnaas, *sa* Lindholm. Men det kan paa flere Maader godtgjøres, at nordisk Sprog engang har havt Formen *se = ags. *se* (*sē* og *sē*). Herfor taler for det første *sir* i Kinnevad-Indskriften, se

i det følgende under Aarstad, *six* : *si* Lilj. R.-U. 868 og glsv. *sær* i ældre Vestgöta-L. For det andet oldnorsk *sjá* „denne“ af *se-a, *se-ōh; se Lidéns skarpsindige Udvikling Arkiv IV, 111. Om *se* paa Krogsta-Stenen har kort eller lang Vokal, lader sig neppe godtgjøre.

ainar er = hist. nord. *æinn*, her i Betydning „ene“, der vel ikke er at forstaa som „eneste Søn“, men som „enestaaende“. Det er at mærke, at Adjectivet ikke har bestemt Form efter *se*. Den samme syntaktiske Eiendommelighed forekommer af og til i Angelsaksisk, se Grein Sprachschatz II, 417. Særlig er at mærke, at *se ân* findes Béow. 2237, 2453. Den samme Eiendommelighed har vi i den nordiske Lindholm-Indskrift: **sa wilagar**.

Ags. *ân* kan bruges i Betydningen „enestaaende“, „*unicus, eximius*“, f. Ex. *þæt wæs ân cyning* Béow. 1885. Ligesaa oldnorsk *einn* som første Led, f. Ex. i det poetiske *einsmurning*.

se ainar „den enestaaende“ opfatter jeg ikke som et Tilnavn, hvormed Muse almindelig betegnedes i levende Live, men som en rosende Betegnelse, hvormed den Efterlevende i Gravskriften hædrer den kjære Afdøde. Saadanne Udtryk forekommer ofte i romerske Gravskrifter: *incomparabili; viro rarissimo*.

Uagtet den paa Krogsta-Stenen forekommende Form af e-Runen $\square$ ellers ikke er kjendt uden fra meget gamle Indskrifter, kan Krogsta-Indskriften dog, fordi den har *w* som Vokaltegn og en Nominativ paa *-e* af en Hankjønssamme paa *-n*, sandsynlig ikke være ældre end c. 650—700.

8) Den her behandlede Rune forekommer endelig paa en ganske liden Granitsten, som er funden ved Valby i Nærheden af Kjøbenhavn og som antages at have været brugt som Amulet. Paa den af Naturen dannede flade Side har den en Indskrift (Wimmer Runenschr. 77; Stephens II, 861) i to Linjer og endnu en enkelt Rune midt under anden Linje. Efter Tegningerne synes Indskriften snarest at snarest at maatte læses:

wiþr
funþ (?)

R

Rune 3 i Linje 1 har kantet Sidestav, medens den aldeles forskjellig formede R. 4 i Linje 2 har rundagtig Sidestav. Derfor nærer jeg Tvivl, om sidstnævnte Rune skal læses þ. Ved $\uparrow$ gaar den øvre Kvist ud lidt nedenfor Toppen, den nedre lidt ovenfor Basis af Staven. Runen $\blacktriangle$ er sandsynlig for Symmetriens Skyld sat under Midten af anden Linje.

Wimmer (Runenschr. 77) mener, at L. 2 *funþ* kan staa i Forbindelse med Runerækken, der begynder med *fuþ*, og finder dette støttet derved, at hine 4 Runer staa sammen med den senere Runerækkes 16 Tegn paa en Sten i Vermland (E. Fernow Beskrifning öfver Wermland, Gøtheborg 1773, S. 128; Lilj. R.-U. 2003). Men denne Støtte svigter, thi Djurklou (Bidrag till Östra Wermlands ant. top., Mscr., S. 119, Pl. XXXVI) har der ikke $\uparrow \blacktriangle \uparrow \uparrow$, men $\uparrow \blacktriangle \uparrow \uparrow \uparrow$. Man skjønner desuden ikke, hvorfor der skulde skrives *funþ* istedenfor *fuþ*.

Jeg vover en anden meget usikker Forklaring. Hvis Indskriften indeholder virkelige Ord, maa **Ƿ** her nødvendig være Vokaltegn. **wiǷ** kan være Præposition = oldnord. *við*, ags. *wid*, osaks. *wid*. On. *við* kan betyde „imod“ „for“ og bruges forbundet med Dativ, hvor der er Tale om Midler mod Sygdomme og lign. F. Ex. Hávam. 137: *iorð teyr við Ƿpri, enn eldr við sóttom, eik við abbindi*, o. s. v.; Háv. 146: *þat þer hialpa mun við sæcom oc sorgom*. Det ligger derfor nær at formode, at Stenens Indskrift angiver det Onde, mod hvilket Stenen som Amulet skal bruges.

Hvis denne Formodning er rigtig, maa vi søge en Betegnelse for dette Onde i Runerne efter **wiǷ**. Da oldn. *við* i den nævnte Betydning forbindes med Dativ, maa vi da her søge en Dativ. Denne kan vi i **rifunǷR** (hvis dette er rigtig læst) kun finde ved at antage, at det er for ***rifumǷR** og indeholder Dat. pl. ***rifum**. Dette vilde jeg da forklare som Dat. pl. af et til oldisl. *rif* n. svarende Ord, i den Betydning, som nynorsk Dial. *riv* (aab. *i*) har: „Smerter, som ligne en Rivning i Legemet“ (*riv i magen*, Mavepine), svensk *ref* „Vrid (i Maven)“.

Jeg formoder, at Indskriften er en Overgangsindskrift, omtrent fra samme Tid som Sølvesborg-Stenen (c. 750—775 Wimmer). Den sidstnævnte har ligesom Amulet-Stenen fra Valby Runen **w**. ***rifum** skulde i Urnord. hede ***ribumR**, Nom.-Acc. sg. ***riba**. Efterat *a* i Nom.-Acc. sg. var faldt bort, gik *b* i Udlyd sandsynlig over til den tonløse Spirant *f*. Dette kunde give Anledning til, at man ogsaa i Dat. pl., hvor der hørtes en tonende Spirant, skrev ***rifum** med *f*. Dog findes Skrivemaadan *ualtraubax* med *b* endnu paa Rök-Stenen, men Gimsø-Indskriften (fra 800—850) har *nafxsum* d. e. *nafxssum* med *f*. Jfr. foran S. 108 f.

Til oldn. *rifa* svarer nynedertysk *wriwen*, holl. *wrijven*, men til *w* er intet Spor i Nordisk. Formen med *r* findes ved oldnorsk *rifnade* Hym. 31, *rifnir* Guðr. II, 40, ligeledes i Svensk og Dansk.

Hvis **rifunǷR** er rigtig læst, véd jeg ikke at forklare **-ǷR** uden ved den Formodning, at det er opstaaet af ***þǷR** „dig“ (Dativ), der enklitisk har sluttet sig til det forudgaaende Ord¹⁾.

Efter de nævnte Forudsætninger skulde da **wiǷ rifunǷR** betyde „mod Mavesmerter for dig“, d. e. Naar du har Mavesmerter, skal du anbringe denne Sten, og den vil bringe dig Lindring²⁾.

Men trods den forsøgte Forklaring synes Formen paa **-unǷR** mig meget paafaldende, ligesom det ogsaa synes mig lidet rimeligt, at 4de Rune i 2den Rad

1) Det er bekjendt, at de personlige Pronomener i Oldnordisk kan slutte sig enklitisk til det foregaaende Ord, oftest til Verbalformer, men ogsaa til andre Ord, f. Ex. *þóttu*. Hvor *ek*, *mik*, *sik* slutte sig enklitisk til det foregaaende Ord, har de tidlig tabt sin Vokal. Det samme er Tilfældet med Dativformerne, hvor der ved Siden af *mér*, *sér* har været Former ***mǷR**, ***sǷR** = got. *mis*, *sis*. Oldn. *erom* „est mihi“ indeholder ***mǷR**; Reflexivformens *-as* er, hvor *-s* staaer i Dativs Forhold, opstaaet af *-a sǷR*. Paa samme Maade var der ved Siden af *þér* en Form ***þǷR**. Af denne maatte under de nævnte Forudsætninger **rifunǷR** forklares som opstaaet af ***rifumǷR**, ***rifumþǷR**; jfr. glsv. *hanta* = oldnorsk *heimta*, oldn. *hvarungi* af **hvarungǷ*. I flere oldnorske Vers i Eddadigtene antager Sievers (Paul-Braune Beitr. VI, 332 f.) et enklitisk *þǷR*, saaledes efter en Dativ pl. paa *-um*: *at fyr augum þér | Atla hjóggim* Sig. 32, 4.

2) Anden Person bruges oftere paa lignende Maade, f. Ex. i Indskriften paa en Ring (Runverser 130), der begynder: „Se kan du paa mig, ei kan du faa mig“.

skal have samme Betydning som 3dje Rune i første Rad, da disse to Runer har aldeles forskjellig Form. Sidste Rune i 2den Rad er en lodret Stav med en Halvkreds, der paa Midten er lidt fladtrykt, oppe paa høire Side af Staven. Skulde dette kunne være en sjælden Form af **m**, der i danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer oftere har Formen **ᚾ**? **rifunmᚾ** kunde være Dativ pl. som **borumᚾ**, **gestumᚾ** Stentofta. **-unmᚾ** vilde betegne **-umᚾ** med nasalt **u**; jfr. *henminkr*, *skanmals* paa svenske Runestene (Runverser S. 126), **liinmu** paa Braunschweiger-Skrinet (her foran S. 119). **wiᚾ rifunmᚾ** vilde betyde „mod Mavesmerter“.

Med Hensyn til Indskriftens formodede Indhold kan sammenlignes følgende. Worm (Fasti Danici, 1643, p. 160) omtaler to store Amulet-Charakterer indesluttede af Kredse, tegnede i den af ham udgivne gotlandske Rune-Almanak (Calendarium perpetuum), der var skreven 1328. Ved den første stod med Runer *moti brapum tauᚾa* d. e. mod brat Død, og ved den anden *moti vatni*, d. e. mod Vattersot(?).

Ligesom den lille Granitsten har en Indskrift, der, hvis den her forsøgte Forklaring er rigtig, viser, at man har tillagt den Kraft mod Mavesmerter, saaledes tilskrev man efter Meddelelse af Prof. Moltke Moe i Middelalderen enkelte Stene Kraft baade „ad dolorem matricis et dolorem ventris“ (hvilke to Sygdomme i Folke-medicinen betragtedes som identiske eller nærbeslægtede). Se Zeitschr. f. deutsch. Alt. XVIII S. 395, jfr. S. 427 og 436; v. d. Hagen Museum II S. 134 (efter Arnoldus Saxo og Albertus Magnus).

Men jeg gjentager, at min Forklaring af Amulet-Stenen fra Valby er meget usikker¹⁾.

Gjennemgaaelsen af de nordiske Indskrifter, i hvilke Runen **ᚿ** eller **ᚠ** forekommer, har godtgjort, at Runen i Nordisk betegner dels en lang, dels en kort Vokal, dels en *i*-Lyd, dels en *e*-Lyd. I **uᚠu** = **wiju** synes **ᚠ** at maatte betegne en lang *i*-Lyd; thi at Ordformen ved Analogi skulde have faaet *e* fra beslægtede Ord (jfr. oldn. *vē*), synes lidet rimeligt. Jeg transscriberer altsaa **uuu**. I **glᚿaugia** betegner **ᚿ** ligeledes snarest *ī*, maaské opstaaet af *ij* eller *ij̄*, da svenske Dialekter har *glia*. Jeg transscriberer derfor **gli**. I **rᚠfunᚾ** eller **rᚠfunmᚾ** synes **ᚠ** at betegne kort *i* (jfr. oldnorsk *rif*), uagtet urnord. **riḃa* lydret skulde blive til **ref*.

Derimod synes Runen i **ᚠw** at betegne kort *e*, jfr. oht. *elo*; thi det synes lidet rimeligt, at *i* her skulde være kommet ind fra beslægtede Former ved Analogi.

I Nomin. **mwsᚠ** paa Krogsta-Stenen af en *n*-Stamme, betegner Runen snarest et *e*, som var kort, men havde Bitone. **ᚠ** kan her ikke betegne *i*, da vi i Nomin. af en *n*-Stamme f. Ex. endnu paa Skåäng-Stenen finde **hariᚾa**. Derimod ved Aar 1000 har Hankjønnsstammer paa *-n* i Dansk Endelsen *-i*²⁾. Jeg transscriberer **mwse**. I **sᚠ** paa Krogsta-Stenen, Nomin. af Artikelen „den“, betegner Runen vistnok ligeledes *e* (jfr. ags. *se*) og snarest kort *e*. Jeg gjengiver Ordet ved **se**.

¹⁾ Efter Stephens skal Runen **ᚠ** endnu forekomme paa et Bæger fra Danmark (Run. Mon. III, 153) og paa en liden Sten fra Danmark (II, 860). Men disse Indskrifter er fra Tider, som ikke vedkommer os her.

²⁾ Sievers i Paul-Braunes Beitr. XII, 484 f.

At Runen saaledes betegner dels en *i*-Lyd dels en *e*-Lyd, har efter min Mening sin Grund deri, at Runens Navn, som lydret skulde være *ēhar Dat. *ihē, dialektisk blev udtalt dels med *ē* dels med *ī*. Jeg transscriberer *ehar*, *ihē*; men her kan det ikke med Sikkerhed afgjøres, om Runeristeren har udtalt Ordformen med *ē* eller *ī*. Endelig *st̄n* paa Qvarntorp-Stenen maa Runeristeren i Slutningen af 11te Aarh. have udtalt *stēn*, men Ordet kan ikke have været skrevet med *ſ* uden forudgaaende *a* i den Indskrift med den længere Rækkes Runer, som han her har efterlignet.

At Runen *ſ* *ſ* i Norden forholdsvis sjælden brugtes, har sin Grund deri, at den betegnede Lyd, som ogsaa kunde betegnes og sædvanligere betegnedes enten ved *l* *i* (hvis Navn var *īsar) eller ved *l* *e* (hvis Navn sandsynlig var *ēhwar).

Naar *ſ* *ſ* brugtes, betegnede den vel i Regelen enten en *i*-Lyd, der laa nærmere ved *e*, i Modsætning til den rene *i*-Lyd, som betegnedes ved *l* *i*, eller en lukket *e*-Lyd, der laa nærmere ved *i*, i Modsætning til den mere aabne *e*-Lyd, som betegnes ved *l* *e*. Men jeg vil ikke paastaa, at disse Forskjelligheder overalt opretholdtes.

I nordiske Runeindskrifter holdt *ſ* *ſ* sig som Lydtegn, om end forholdsvis sjælden brugt, ligesaa længe som nogen anden for den længere Runerække særegen Rune (kanské med Undtagelse af *w*). Den forekommer, efter hvad vi har seet, som Lydtegn i flere Bracteate-Indskrifter, paa Krogsta-Stenen fra 7de Aarh. og i den Skriftart, som er efterlignet paa Qvarntorp-Stenen, samt paa Valby-Amuleten, hvis Indskrift efter min Formodning er fra 8de Aarhundred.

At den Rune, som i Ags. heder *ih* eller *ēoh*, i Nordisk har været brugt som Tegn for *e* og *i*, lader sig endnu ved andre Grunde gjøre sandsynligt.

Sidste Rune i den kortere Række *ʀ* kaldes sædvanlig *jr*. Denne Rune betegner i senere Tid *y*¹⁾. Men i den ældste Tid er *ʀ* Tegn for den *r*-Lyd, som er opstaaet af det tonende *z*.

Wimmer (Runenschr. S. 244—249) har godtgjort, at *ʀ* i danske og svenske Indskrifter fra Slutningen af 10de og fra 11te Aarh. undertiden ogsaa kan betegne *e*. Jeg transscriberer Runen i dette Tilfælde ved *e*. Saaledes *let*, *trek*, *fēlaka*, *þēkn*, *eftir*.

Brate (Månadsblad 1886 S. 36—39) mener, at *ʀ* ogsaa er blevet brugt som *i*-Rune. Dette synes muligt, skjønt de af Brate anførte Exempler ikke er fuldt bevisende. Saaledes kan *ranbʀarn* og *uʀhʀalm* i Lilj. 288 (= Bautil 470) transscriberes *ranbearn*, *uehealm*, da man ogsaa i Islandsk finder skrevet *bearnar* og lign. *irfʀkʀ* i Dyb. fol. II, 28 kan være *irfēkē*, da man i Glsvensk finder skrevet *oleng*, *gærneng*, *hofdengiæ* (Rydqvist IV, 41).

¹⁾ Wimmer (Runenschr. 241 og 250 Anm.) omtaler, at *ʀ* med Betydning af *y* findes i en Indskrift fra Orknøerne, der sandsynlig er fra Midten af 12te Aarh., og i Runenskr. af Skaanske Lov, der er skrevet lidt før 1300. I Norge bruges Runen *ʀ* med Betydning *y* allerede i flere Indskrifter, som ikke kan være yngre end anden Halvdél af 11te Aarhundred.

Men hvorledes skal det forklares, at **Ɱ** kan betegne *e*? Wimmer (Runenschr. S. 243 f., 249 f.) fremsætter til Forklaring heraf den Formodning, at Navnet *ȝr* er laant fra den angelsaksiske *y*-Runes Navn *ȝr* og at **Ɱ** paa den Tid, da Runen betegnede *e*, endnu ikke hed *ȝr*, men havde et ældre derfra ganske forskjelligt Navn *elgn*, som svarede til det ags. Runenavn *eolhx*. Denne skarpsindige Formodning kan efter min Mening ikke være rigtig.

At **Ɱ** paa den Tid, da Runen betegnede *e*, altsaa i Slutningen af 10de og i 11te Aarhundred, endnu har hedt *elgn* og at Navnet *ȝr* er givet Runen efter denne Tid, modbevises ved flere sikre Vidnesbyrd. 1) **Ɱ** heder i Abecedarium Nordm. i et Hskr. i St. Gallen fra 9de Aarh. *ȝr*. At dette ikke, som Wimmer (S. 244) mener, grunder sig paa en Misforstaaelse, godtgjøres ved de følgende Vidnesbyrd. 2) I to irske Haandskrifter (af hvilke det ene er fra 1391) findes Afskrifter af en Optegnelse af den norrøne Runerække, her kaldet *Gall oghum*, d. e. fremmed Skrift, med Angivelse af Runernes Navne og Betydning. Den originale Optegnelse kan bl. a. paa Grund af Formen for *s*-Runen neppe have været ældre end fra 925—950, uagtet vi her finde Navneformen *lagor*, d. e. *logr*. I denne Optegnelse er Runeformen **Ɱ** nu tabt, men Runens Navn, der findes paa den rette Plads, er angivet som *eir* og dens Betydning som *e* (Stephens Run. Mon. III. S. 10 f.). 3) Et Leidener-Hskr. (Cod. lat. 4to, 83) fra 10de Aarh. har en Optegnelse af den kortere Rækkes Runer med Runernes Navne skrevne baade med Runer og med latinske Bogstaver. Denne Optegnelse, som Professor H. Kern velvillig har meddelt mig, maa være skreven af efter en Original, som grundede sig paa Meddelelse fra en dansk Mand og som har været ældre end ABCDar. Nordm.; dette sidste ser man af Navneformerne *fiu*, *reidu*, *soulu*. Her heder **Ɱ** *ir*.

At det nordiske Runenavn *ȝr* ikke kan være laant fra ags. *ȝr*, ser man af Navneformerne *eir* i det irske Haandskrift og *ir* i Leidener-Haandskriftet¹⁾. Ogsaa Betydningen af **Ɱ** som *r* og *e* taler imod, at Navnet *ȝr* skulde være laant fra Angelsaksisk. Den irske Optegnelse af den norrøne Runerække giver os efter min Mening Veiledning til at finde den sande Grund til, at **Ɱ** har kunnet betegne en *e*-Lyd. I denne Optegnelse er Runens Betydning angivet som *e*, og dens Navn som *eir*. Denne Navneform *eir* maa være en irsk Gjengivelse af nord. **ér*. Skrivemaaden *eir* er at forklare deraf, at Ierne skrev *éiricc* ved Siden af *éric*, *eire* ved Siden af *ere* o. s. v.

Fordi Runen **Ɱ** i Nordboernes Sprog dialektisk hed *ér*, *ír*, derfor er det altsaa, at den kunde betegne en *e*-Lyd, undertiden muligens ogsaa en *i*-Lyd.

Men hvorledes kan en og samme Rune hede ikke blot *ȝr*, *ȝr*, men ogsaa *ír*, *ér*?

ȝr, der er Navn paa Runen **Ɱ**, betyder baade „Bue“ (som Navnet forklares i den islandske Runeramse, Wimmer Runenschr. S. 286) og „Barlind, Taxus“ (som

1) I en Udvikling, som i for stort Omfang synes mig at hvile paa Hypoteser, søger Brato (Månadsblad 1886) at vise, at **Ɱ** har faaet sin Betydning *e*, *i* deraf, at Runen tidligere hed **inegg*, hvilket Navn skal svare til et got. Runenavn *ezec*. Denne Formodning kan jeg ikke tiltræde. Dens Forudsætning svigter, hvis Zacher (Das goth. Alph. Vulfilas S. VI) for *ezec* med rette har læst *ezet*, hvori han ser en Forandring af det fremmede *zeta*.

det forklares i det norske Runedigt, Wimmer S. 280). Men nu betyder, som vi har seet i det foregaaende, det angelsaksiske Navn paa Runen $\mathfrak{J}$ *ih*, *éoh* ligeledes „Taxus“. Og til denne Navneform svarer nord. *ér regelret. Denne svarer ligeledes, bortseet fra Kjønnen, til schweiz. *iche*, oht. *iha*, onedt. *ich*. Da Leidener-Haandskriftet ved Siden af *ir* har som Navn paa *t*-Runen *tiur*, kan *ir* ligesaa lidet som *ér gaa ud fra en Grundform *iwar, men maa være opstaaet af *ihar. Derimod maa *yr* være opstaaet af *iwar, som bortseet fra Kjønnen svarer til ags. *iw*, oht. *iwa*.

Vi se altsaa, at det nordiske Navn paa Runen $\mathfrak{A}$ *ér (bevaret i irsk Optegnelse som *eir*) eller *ir* (som i Leidener-Haandskriftet) er sproglig identisk med det angelsaksiske Navn paa Runen $\mathfrak{J}$ *ih* eller *éoh*¹⁾. Og ligesom $\mathfrak{J}$ i Angelsaksisk betegner en ikke fast *i*-Lyd eller i Vestsaksisk *eo*, saa kan $\mathfrak{A}$ i Nordisk betegne *e*, mulig undertiden ogsaa en *i*-Lyd.

Runen $\mathfrak{A}$, hvis ældre Form er $\mathfrak{Y}$, har dog i de ældste Runeindskrifter aldrig Betydningen *e*, men kun Betydningen *r*. Den i Form hertil svarende ags. Rune har et ganske andet Navn end *yr*, *ir* eller *ér*, nemlig *eolhx*.

Heraf slutter jeg følgende. Sidste Rune i den nordiske kortere Række $\mathfrak{A}$ med Navn *yr*, *ir* eller *ér*, med Betydning *r* og *e* (samt *i*?) er en Sammensmeltning af to forskjellige Runer. Sin Form og sin Betydning *r* har den fra 15de Rune $\mathfrak{A}$, tidligere $\mathfrak{Y}$ i den længere Rækkes Skrift, der er identisk med ags. $\mathfrak{Y}$ *eolhx*. Men den kortere Rækkes sidste Rune $\mathfrak{A}$ har sin Betydning *e* (og tillige *i*?) samt sit Navn (*yr*, *ir*, *ér) fra 13de Rune $\mathfrak{J}$ eller $\mathfrak{I}$ i den længere Rækkes nordiske Skrift, hvilken Rune betegnede *i* og *e* og havde Navnet *ihar eller *ehar = ags. *ih*, *éoh*. Naar denne Sammensmeltning først har fundet Sted, mangle vi endnu Midler til nøiagtig at bestemme; men den var allerede i 9de Aarhundred fuldbragt. Paa den anden Side synes $\mathfrak{J}$ at have været brugt endnu i 8de Aarh.

Sammensmeltningen af de to Runer $\mathfrak{J}$ og $\mathfrak{Y}$ blev vistnok lettet derved, at de i den længere Runerække kun var adskilte ved 14de Rune for *p*, som i den kortere Række faldt bort.

At *yr* i den kortere Række staar sidst, har vistnok, som Wimmer (Runenschr. S. 242) formoder, sin Grund deri, at denne Rune adskiller sig fra alle de andre derved, at dens Betydning *r* indeholdes i Runenavnets Slutning. Ligesaa er det den eneste Rune, som har to aldeles forskjellige Betydninger.

Jeg har paavist, at Navnet paa den nordiske Rune $\mathfrak{A}$ ikke kan være laant fra det ags. Runenavn *yr*, fordi hint ikke alene har havt Formen *yr*, men ogsaa *ir* (*ir*) og *ér* (*ér*). Dog finder jeg det sandsynligt, at det ags. Runenavn *yr* har bidraget til, at Ordformen *yr* senere blev den enegjældende for det nordiske Runenavn.

¹⁾ Allerede Müllenhoff (Zur Runenlehre S. 60 f.) var kommen til væsentlig samme Resultat. Wimmer (Runenschr. 243) har, som jeg tror, med urette udtalt sig herimod.

Runen $\mathfrak{J}$ eller $\mathfrak{I}$, der forekommer i den engelske og ældste nordiske Runeskrift, tilhørte ogsaa andre germanske Folks Skrift. Paa samme Plads i Runerækken som i England og i Norden, nemlig mellem Runen for j og Runen for p findes den som 13de Rune ligeledes paa Spænden fra Charnay i Burgundernes gamle Rige.

Hvilken Lydværdi havde Runen i Burgundernes og i de forskjellige vestgermanske paa Fastlandet boende Stammers Skrift? Da den hos Angelsakserne oftest brugtes som Vokaltegn og i Norden ene og alene som Vokaltegn, saa maa vi vente, at $\mathfrak{J}$ ogsaa hos Tyskerne (for her for Kortheds Skyld at bruge dette Folkenavn) var Vokaltegn. Vi har seet, at Runens Vokalværdi hos Angelsakser og Nordboer rettede sig efter den Vokal, hvormed Runens Navn begyndte. Den betegnede altsaa hos Angelsakserne *eo* eller *i*, eftersom dens Navn udtaltes *éoh* eller *ih*. Hos Nordboerne, i hvis Sprog Runens Navn maa have været *ihar* eller *ehar*, betegnede den en *i*- eller *e*-Lyd.

Runenavnet, ags. *ih*, *éoh* har Betydningen „Taxus“. Hertil svarer oht. *iha*, schweiz. *iche*, *ige*, gammelnedertysk *ich*. Heraf synes med Nødvendighed at maatte sluttes, at Runen hos Tyskerne betegnede en *i*-Lyd.

Vi skal nu i det følgende se, hvorvidt Runemindesmærkerne selv støtte denne Slutning, som er hentet fra den Form, som Runenavnet maa forudsættes at have havt.

De Runemindesmærker med den længere Rækkes Runer, som ikke tilhøre Norden eller England, Holland, Frisland, er samlede og udgivne først af Stephens, siden af Rudolf Henning i hans værdifulde Skrift „Die deutschen Runendenkmäler“ (Strassburg 1889). Denne Udgave meddeler fortrinlige Tegninger, omhyggelige Undersøgelser af Runeindskrifterne og de Gjenstande, paa hvilke de findes, samt rige Oplysninger om Fundet af Gjenstandene og om de archæologiske, historiske, palæographiske og sproglige Forhold, som kan belyse Indskrifterne. Jeg maa dog fremhæve, at vi her bevæge os paa meget usikrere Grund end i Norden og i England, og jeg maa advare mod, at man her for tidlig slaar formentlige Resultater fast. Usikkerheden har her for største Del sin Grund deri, at Materialet er saa ringe og at mange af Indskrifterne er yderst utydelige og vanskelige at læse¹⁾. Nogle Indskrifter, som indeholde et enkelt Navn, tør siges at være blevne rigtig tolkede; saaledes Indskrifterne fra Kowel, Müncheberg, Wapno, Friedberg. Neppe i alle Dele rigtig tolket er Indskriften paa Guldringen fra Pietroassa. Kun tildels rigtig tolket er efter min Formodning Indskriften paa den store *Nordendorf-Spænde. Den Indskrift paa Spænden fra Charnay, som indeholder Ord, er hidtil vistnok ikke rigtig tolket. Indskrifterne paa Spænderne fra *Osthofen, *Ems og paa den lille Spænde fra *Nordendorf er efter min Mening hverken rigtig oversatte eller rigtig læste. Det samme gjælder om den Del af Indskriften paa *Freilaubersheim-Spænden, som følger efter de tre første Ord²⁾.

1) I det følgende betegner jeg ved en Stjerne de Indskrifter, som jeg selv har undersøgt.

2) Indskriften paa „das Thonköpfchen“ er efter min Mening ikke gammel.

De Læsninger og Tolkninger, som jeg i det følgende meddeler og som afvige fra de før fremsatte, skal heller ikke paa nogen Maade udgives for sikre, men kun gjælde som Forslag, der fremsættes med Reservation¹⁾.

Først behandler jeg Indskriften paa den i Freilaubersheim (Henning Fig. 6, S. 78 ff.) i Rhinhessen (sydøst for Kreuznach) fundne Spænde. Denne undersøgte jeg nøiagtig i Mainz i 1885. Jeg kunde ved denne Indskrift, ligesom ved de andre, som jeg dengang undersøgte, benytte Stephens's Tegninger og de Tegninger, som var ældre end Stephens's Udgave, men ikke Hennings Tegninger.

Indskriftens Begyndelse **boso : wraet runa** : „Bosa indridsede Runerne“ gjør ikke store Vanskeligheder. **runa** er paa Grund af den faste Udtryksmaade i Runeindskrifter afgangt at forstaa som Flertalsform. **n** syntes mig at have Formen **†** (ikke **‡** som hos Henning).

Men forøvrigt har jeg læst og tolket Spændens Indskrift ganske anderledes end Henning. Jeg troede at se, at der var ridset noget til høire for **boso : wraet runa** i samme Række, uagtet det var yderst utydeligt. Efter **runa** troede jeg først at skimte : et Skilletegn bestaaende af to smaa langagtige usikre Streger. Saa **∫ o**. Derpaa **∞ d**. Endelig en usikker ret Stav²⁾. I anden Række mulig **∫**, der efter min Formodning skal angive, at et Ord fortsættes fra foregaaende Række. Første Rune i anden Række er sikkert **† ‡**. Derpaa efter min Læsning **∫ o** (uagtet høire Del af Runen næsten fuldstændig er forsvunden; ikke **< k**). Saa Skilletegn **:**, dog ikke sikre. 3dje Rune **m**, neppe **d**. 4de **∫ a**. 5te **†**; ikke **‡**, hvortil der ei er Rum. Derefter tydeligt og sikkert **∫ † ‡**: Første Rune efter sidste Skilletegn, der staar tæt ved dette, er meget utydelig, men er dog nogenlunde sikkert **X g**. 2den Rune **∫ o**. Saa snarest **| i**; kun den øverste Del af Staven kunde jeg sikkert se. 4de Rune læste jeg **m**, ikke **d**. Herefter har der sandsynligvis endnu været en smal Rune; men hvilken, kunde jeg ikke se paa Grund af Rustgange. Efter **runa** : skal der altsaa, som jeg formoder, læses: **odi†o : ma††na : goim** *

At Runen **†** her ikke kan betyde **n**, er klart, da **n** i Indskriften to Gange har en aldeles forskjellig Form **†**. Jeg læser **†** her som **l**; se herom mere i det følgende.

mal tolker jeg = oht. osaks. *mâl*, ags. *mæl* „Tegn, Mærke“. I **mal** finder jeg Sætningens Subject. Deraf er styret **odi†o**.

Dette **odi†o** forstaaer jeg som Gen. pl. af **ôdîpa* „Velsignelse, Lyksalighed“. Stammeordet er Substantivstammen *auda-* „det at være benaadet, Rigdom“, on. *auðr*, osaks. *ôð*, ags. *éad*, hvoraf got. *audahafts* „benaadet“, got. *audags* „salig“, osaks. *ôdag* „rig“ o. s. v. Af Substantivstammen *auða-* blev efter min Formodning dannet et Adjectiv **audja-* „benaadet, velsignet“, ligesom got. *sleidja-* „skadelig“, osaks. *slîði* „grum“ af got. *sleiþa* „Skade“. Adjectivet **audja-* forholder sig til got. *audags* omtrent (men ikke ganske) som got. *sleidja-* til oht. *slîdic*.

1) Efter at Hennings Bog var udkommen, har Dr. Söderberg i Prähist. Blätter, II Jahrg., Nr. 3 offentliggjort en af ham opdaget Runeindskrift paa en Spænde fra Balingen i Württemberg. Han meddeler der en Ytring af mig om de Runer, som paa denne er skrevne foran Navnet **dnlo** (d. e. *Danilo*). Denne Ytring, som ikke var bestemt for Offentligheden, tager jeg herved tilbage.

2) Stephens har her læst **iod**. Henning tror, at der her ikke har været ridset Runer.

Af Adjectivet **audja-* er regelret afledet **audīa*, **ōdīa*, hvoraf **odiþo** paa Freilaubersheim-Spænden er Gen. pl. Med Endelsen *-o* i Gen. pl. af en Hunkjønssamme paa *-ô* kan sammenlignes Gen. pl. osaks. *gebo* Hel. 4397 Mon., ags. *yrmda*, ofris. *merka*, oht. *-o* (for *-ôno*) nogle Gange hos Otfrid for Metrets Skyld.

At der her er brugt en Flertalsform **odiþo**, stemmer overens med vestgermansk Sprogbrug. Grimm siger (Deutsche Gr. IV, 288): „Det oht. og mht. Sprog sætter gjerne Hunkjønnsordene *wonne, ehre, gnade, sælde, huld, treue, pflege* i Flertal“. I Angelsaks. forekommer i Flertal *sældu* „Lykke“, *yrmdu* „Elendighed“, *wyn* „Fryd“, *bliss* „Glæde, Fryd, Salighed“ og flere Ord af lignende Betydning. Ligesaa i Osaks. *sâlða, wunnia, armôdi*.

I **odiþo** er den fællesgermanske Diphtong *au* bleven til *ô*. Herpaa vil vi i Indskriften finde endnu et andet Exempel. Hermed maa sammenstilles Indskriftens Form **wraet** = osaks. *wrêt*, hvor jeg med Wimmer (Runenschr. S. 64) opfatter *ae* som en Lydbetegnelse, der antyder, at den gamle Diphtong *ai* dengang var paa Vei til at blive en enkelt lang Vokal.

odiþo mal „Velsignelsernes Mærke“, „Lyksalighedens Tegn“ er en Betegnelse for Korsets Tegn. Korset kan i Ags. kaldes *Cristes mæl*, i Mht. *gotes mâl*.

At **mal** ikke ved Skilletegn er skilt fra det følgende Ord, kan ikke hindre min Tolkning, thi **wraet** er ved Skilletegn ikke skilt fra **runa**.

I det følgende Ord **na** maa **na** være Vokaltegn. Jeg læser Ordet **ina** og og forstaar det = osaks. *ina* „ham“. Afvigende er den oht. Form *inan*. **ina** viser tilbage til **boso**.

Det sidste Ord **goim** udfylder jeg til **goim[i]**, hvorimod Sporene paa Spænden ikke stride. **goim[i]** tolker jeg som Præs. Opt. 3. Ps. sg. Med Hensyn til Endelsen kan sammenlignes *gineri* „frelse“ i den oldnederfrankiske Psalme-Oversættelse 70, 11 og *furadi* paa Osthofen-Spænden, d. e. *fur-râdi*. Af et Verbum, som svarer til osaks. *gômean* „bevare“. I **goim[i]** betegner **oi** *i*-Omlyden af *ô* = fællesgerm. *au*. Med samme Betydning forekommer *oi* (hvis vi tør tro de sene Afskrifter) i den nederfrankiske Psalmeoversættelse 56, 7: *boigedun* (incurvaverunt) og i Gloss. Lips. 723 *oigi* (ostende), medens der i disse Glosser andensteds er skrevet *oginon*. Osaks. *gômean* forbindes med Genetiv, men det tilsvarende ags. *gëman, gÿman* kan tillige forbindes med Personens Accus. F. Ex. *ic cymo and gëmo hine* (ego veniam et curabo eum) Matth. Lindisf. 8, 7; Luc. Lind. 10, 9; jfr. *ic gÿme mîn wedd* Lev. 26, 42. Oldnorsk *geyma* forbindes ikke blot med Gen. og Dat., men ogsaa med Accus. Jeg forstaar altsaa Indskriften paa Freilaubersheim-Spænden saaledes:

boso wraet runa

odiþo mal ina goim[i]

„Boso indridsede Runerne. Velsignelsernes Tegn (d. e. Korsets Tegn) ham bevare!“

Indskriften er affattet i en enten nederfrankisk eller saksisk Dialekt. Den er afgjort kristelig.

Ogsaa paa Osthofen-Spænden har en kristen Runerister indridset et fromt Ønske for sig, thi denne Indskrift har jeg læst og tolket saaledes, vidt afvigende fra Henning (Fig. 5, S. 70 ff.):

god furad[i x] mi[x]ofilex

„Gud sørge for mig Offil!“

Med Hensyn til den anden Sætning paa Freilaubersheim-Spænden kan sammenlignes Begyndelsen af en angelsaksisk Indskrift med latinske Bogstaver paa en Skjoldbule¹⁾: † *æduwen me ag. age hyo drihten*. Her indeholder, ligesom i Freilaubersheim-Indskriften, den anden Sætning et fromt kristeligt Ønske for den Person, som er nævnt i første Sætning. I begge Indskrifter henvises til Personens Navn ved samme Pronomen (*ina*; *hyo*). I begge staar Verbet i Optativ.

Den store Spænde fra Nordendorf (Henning Fig. 7, S. 87 ff.) undersøgte jeg i Augsburg først i 1877, derpaa i 1885²⁾. Den Del af Indskriften, som er skreven fra Pladens venstre Kant i en eneste Linje, læser Henning:

awaleubwini↓

Anden Rune, som er yderst utydelig, har Hofmann først læst som n, siden som ꝥ. Jeg blev i 1885 overbevist om, at Runen er 𐌺 o. Tydeligst saa jeg Overstykket til høire og Enden af høire Ben nedentil. Under Rune 3 saa jeg baade i 1877 og 1885 for sig nogle Rids, som ikke syntes mig tilfældige, men syntes at danne Runen 𐌺 n. Denne er nu delt i to Dele ved det nye Brud. Altsaa:

aoaleubwini↓

n

ao synes at maatte være et Mandsnavn. Om dette kan være det samme som det hos Förstemann opførte *Avo*, vover jeg ikke at afgjøre.

n under Linjen er mulig at opfatte som bagefter tilføiet af Runeristeren, saa at der skal læses: ao an leubwini↓. Først havde han, tænker jeg mig, unøjagtig undladt at skrive n, ligesom n-Lyden foran en Consonant ofte ikke udtrykkes i Runeskrift, f. Ex. *kunimudiu* Tjurkö. Hvis dette er rigtigt, maa an være Præposition, brugt som nu i Tysk ved „an einen Mann schreiben“.

leubwini↓, d. e. leubwini, maa da være Accusativ af Mandsnavnet. Runeristeren har været i Tvivl, om han skulde betegne Vokalen i Udlyden ved Runen *is* eller ved ↓, og han har da skrevet begge Runer ved Siden af hinanden. Paa lignende Maade er i nordiske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer *óss*-Runen og *úr*-Runen ikke sjælden skrevne begge sammen: *þaasi*, *kupaa*, *kupaan* baade med ↓ og 𐌺 paa Hobro-Stenen i Jylland, *aaki* Bjergsjö, Skaane (Wimmer Runenschr. 246 f., 323). *aasulfr*, *sagtr* (d. e. *stænder*), *agt* (= oldnorsk *end*), *[ru]nqar* Runverser 5. *aaslikær* paa et ved Korsødegaarden, Hedemarken, fundet Sværd (Stephens Runic

¹⁾ Hiekes Thesaurus I p. 186—188; Stephens Run. Mon. I, 290—292.

²⁾ Da jeg saa Spænden i 1877, var den hel. I 1885 fandt jeg til min Forbauselse Overdelen i to Stykker. Saaledes fordærvet var det vigtigste tyske Runemindesmærke kommet tilbage fra Berliner-Udstillingen. Paa Hennings Tegning ser man Bruddet.

Mon. III, 168). Om den ved $\mathfrak{J}$ i *leubwini* betegnede Vokallyd skal jeg tale mere i det følgende¹).

Runen $\mathfrak{J}$ findes paa Charnay-Spænden (Henning Fig. 4, S. 47 ff.) ikke blot i Runerækken, men ogsaa ved den nedre Rand til høire, hvor Runerne $\mathfrak{J}|\mathfrak{I}\mathfrak{F}$ staa. Henning læser dette *eia* og forstaar det = got. *ija* Acc. sg. fem. „hende“ om Runeskriften paa Spænden. Jeg kan ikke holde Hennings Tolkning af Indskriften i det hele for den rette; men det er klart, at Læsningen *ia* vilde passe bedre til denne.

Heller ikke jeg formaar at give en tilfredsstillende Tolkning af Charnay-Indskriften, men jeg skal dog om denne fremsætte nogle Bemærkninger.

$\mathfrak{K}$ iano bør visselig ikke læses *kiano*, men (som ogsaa Wimmer Runenschr. S. 81 mener) *liano*. Thi da en Rune af Formen $\mathfrak{K}$ ikke findes i Futharken paa Spænden, er der overveiende Sandsynlighed for, at $\mathfrak{K}$ er en af de Runer, som mangler i Futharken og ikke ellers findes paa Spænden. Men hvis dette er rigtigt, kan der ikke være Tale om andre Runer end $\mathfrak{I}$ og $\mathfrak{H}$. Da Runen for $\mathfrak{I}$ i andre tyske Indskrifter har Kvisten langt nedenfor den rette Stavs Top, kan det ikke overraske, her at finde den endnu lidt længere nede.

liano er Navn og efter min Formodning Kvindenavn i Nominativ; jfr. *Lianhalm* hos Förstemann efter Ried Cod. Ratisbon. n. 114 a. 980. Ligeledes er *iddan* Navn, saaledes som Stephens og siden Henning har antaget. Jeg formoder, et Mandsnavn i Dativ.

For øvrigt er mit Forsøg paa Tolkning meget usikkert og tages gjerne tilbage, naar et sandsynligere fremsættes.

Jeg har i en Mængde nordiske Indskrifter, af hvilke en er af de ældste, paavist tilsigtet graphisk Omsætning. Saaledes: *owlþuþewar niwar^emaria* Torsbjærg for *wolþuþewar in wape maria*. *risip* for *rispi* og *kirm* for *krim* Runverser S. 412. *aristi setn* for *raisti sten* og *oalib* for *olaib* Runv. S. 366. *kusp* for *kups*, *sinatr* for *sniatr* o. s. v. Runv. S. 367. *rstui sitn* for *ristu stin*, *kumlr* for *ulmkr*, *asau* for *asur* Runv. S. 257, jfr. S. 258—259, o. s. v.

I Henhold til disse og flere analoge Exempler ansér jeg det for muligt, at *uþfnþai* paa Charnay-Spænden er med Vilje omsat for *unþa faþi*. *unþa* Præt. 3. eller 1. Ps. sg. Indic. af *unnan* „undte, skjænkede“. Jfr. f. Ex. *ic þe an felasincgestréona* Beow. 1225. *faþi* Dativ af et Ord, som har svaret til det i Sammensætninger forekommende got. *faps*, *fadis*, *fada* snarest i Betydning „Brudgom“, got. *brups-faps*, eller „Ægtemand“, gr. *πίσις*, ind. *páti-s*. Consonanten *þ* er regelret, da det græske og ind. Ord har Tonen paa første Stavelse; *d* i got. *-fadis* er opstaaet af *þ*, fordi her i det sammensatte Ord første Stavelse ikke havde Hovedtonen.

¹) Wimmer (Runenschr. 134 Anm. 1) formoder derimod, at $\mathfrak{J}$ paa Nordendorf-Spænden er Skilletegn. Men Anvendelsen af et saadant Skilletegn synes lidet rimelig, da jo Forveksling med den Rune, som havde samme Form, var uundgaaelig. Paa den nedre Del af den store Nordendorf-Spænde har jeg troet at se Runen $\mathfrak{J}$ for sig. Tegningen hos Henning har den ikke.

𐌺ia, d. e. iia, der er skrevet paa Spændens nedre Del med samme Haand som Indskriften paa den øvre Del, hører efter Henning med til den Sætning, som er skreven paa Spændens øvre Del. Efter Henning (som læser eia) er iia = got. *ija*, Acc. sg. fem. "hende". Hvis dette er rigtigt, véd jeg ikke at forstaa iia anderledes end som Object for unþa. Verbet *unnan* forbindes vistnok i Germansk oftest med Personens Dativ og Tingens Genetiv; dog ogsaa med Tingens Accusativ, navnlig af Pronomener. F. Ex. ags. *ðæt ðæt him gôde menn geûdon* „det som gode Mennesker har givet ham“, mht. *nu gunne mir doch den tac; als ich dir daz gunne*.

Henning forstaaer eia om den paa Spænden skrevne Runerække, der skal have været betegnet som *runa*. Det vilde vistnok give bedre Mening, hvis iia kunde betegne Spænden selv (oht. *spinula* „spinter, fibula“ er Hunkjønssord). Men herimod taler den Omstændighed, at Pronomenet *i* i Germansk betyder „han, hun“, ikke „denne“.

Det er altsaa kun med stærk Tvivl, at jeg foreslaar følgende Tolkning af Indskriften: uþfnþai (d. e. unþa faþi) iddan liano iia „Liano undte (d. e. har skjænket) (sin) Brudgom Idda hende (d. e. denne Spænde?)“.

Midt paa Spændens nedre Del er for sig skrevet to større Runer, efter Henning med en anden Haand end de andre Runer. Den første af disse to er Ƶ. En Rune af samme Form findes paa den mindre Nordendorf-Spænde. Dens Betydning er tvivlsom¹⁾. Jeg læser Ƶ med Tvivl som k, uagtet k i Runerækken paa Charnay-Spænden har Formen ƿ. Formen Ƶ maa, hvis den betegner k, i Tyskland have udviklet sig uafhængig af den sent nordiske Form Ƶ for k. I England har Runen for k Formen ƿ.

Anden Rune midt paa Charnay-Spændens Nederdel er efter Wimmer r, efter Henning u. Jeg vover ikke at afgjøre om disse to Runer blot er en Skriveøvelse eller om de danne Begyndelsen af et Ord f. Ex. *Krist*.

Indskriften 𐌶IR𐌿𐌶I𐌺M𐌿Ƶ paa den mindre Nordendorf-Spænde læser Henning (Fig. 8, S. 106 ff.) *birlnioelk*, der ikke synes at give rimelige Ordformer. Freilaubersheim-Indskriften har lært os, at 𐌶 i tyske Indskrifter ikke er n, men l. Derfor kan 𐌶, som to Gange forekommer paa den mindre Nordendorf-Spænde, ikke være l. Jeg formoder, at 𐌶 er en yngre særlig tysk Form for 𐌺. Jeg læser derfor første Ord *birilio*.

1) Henning læser Ƶ paa Charnay-Spænden som f, men paa Nordendorf-Spænden som k. Wimmer Runenschr. læser Ƶ paa Charnay-Spænden som l, paa Nordendorf-Spænden som n. Jeg har tænkt paa, at Ƶ mulig kunde være 𐌺, da dette er den eneste Rune, der ellers ikke paa Charnay-Spænden forekommer i en anden Form. Denne Læsning behøver ikke, som Wimmer mener, at udelukkes derved, at Ƶ paa Charnay-Spænden begynder et Ord. Thi den Rune, som i Ags. heder *Ing*, betegner ikke sjælden Stavelsen *in*; jfr. *𐌺srbsē* Fonnaas, d. e. *Ingisarbiske*. Desuden er det usikkert, om Ƶ paa Charnay-Spænden hører til et virkeligt Ord. Men naar Ƶ er skrevet med en anden Haand end Hovedindskriften, er ikke den anførte Grund for, at denne Rune skulde betegne 𐌺, afgjørende; og de ellers forekommende Former for 𐌺 er altfor meget afvigende fra Ƶ, til at dette Tegn med Sandsynlighed kan læses som 𐌺.

I *birilio* formoder jeg et sammensat Mandsnavn i Nominativ. Andet Led af *birilio* synes at være *lio* „Løve“, hvilken Form forekommer i Oht. i første Halvdel af 9de Aarh. (Paul-Braune Beitr. XIII, 386). Hertil hører vel de hos Förstemann opførte Mandsnavne *Sturilio* Pardessus n. 391, a. 680, *Cuntileo* og *Wehileo* St. Peter i Salzburg i 9de Aarh., *Rolleu* Neugart Cod. dipl. Alam. a. 786.

Med Hensyn til første Led kan *birilio* sammenstilles med *Biridio*, *Perideo*, *Peredeo*, *Pirard*, *Perihart*, *Perileihc*, *Berihcr*, *Bereheri*, *Peridrud* o. s. v. Navnet *birilio* synes at forene Betegnelserne for „Bjørn“ og „Løve“.

Andet Ord MTT læser jeg med Tvivl *eik*. Jfr. Charnay-Indskriften. *eik* forklarer jeg som opstaaet af *eh „eier“ med enklitisk *ik* „jeg“. Pronomenet „jeg“ føies hyppig i Vestgermansk, ligesom i Nordisk, enklitisk til Verbalformer. I *eik* for *ehik er *h* faldt ud mellem to Vokaler ligesom i osaks. *gea* for *geha* Hel. 1522 Mon., *fâan* for *fâhan*, *wîeda* for *wiheda* o. s. v. Ligesaa i Oldnederfrankisk *gewîet*, *hōista* o. s. v., og i Oldhøitysk undertiden *dian* for *dihan* og lignende. *eh maa engang have været den saks., nederfrank. og oht. Form for „eier“, men i de levnedes Sprogmindesmærker er ellers kun Flertal af Indic. bevaret (osaks. *ëgun*, Opt. *ëgi*, Præt. *ëhta*).

Jeg læser altsaa paa den mindre Nordendorf-Spænde: *birilio eik*, hvilket jeg oversætter: „Jeg Birilio eier (denne Spænde)“.

Ogsaa paa Emser-Spænden har Henning (Fig. 9, S. 111—114) læst t *n* i Ordet *madan*. Jeg læste derimod *madali*. Rune 5 har Kvisten udgaaende lidt nedenfor Stavens Top. En tilsyneladende Kvist længer nede syntes mig betydningsløs. *madali* opfatter jeg som Mandsnavn i Nominativ af samme Stamme som *Madalo* (hos Förstemann efter Hontheim Hist. Trevir.) og mange oldtyske Navne, hvis første Led er *Madal*. *madali* dannet som Navnet *Mahali* hos Meichelbeck Hist. Frising. Nr. 89 (8de Aarh.) og Nr. 459 (9de Aarh.).

Ogsaa i en anden Henseende afveg min Læsning af Emser-Spændens Indskrift fra Hennings; men derpaa skal jeg her ikke gaar ind¹⁾.

Efter de i det foregaaende givne Oplysninger holder jeg det for sikkert, at den her behandlede Rune i tyske Indskrifter har været brugt som Vokaltegn. Den maa have betegnet en *i*-Lyd, da Runens Navn, som har havt Betydningen „Taxus“ (jfr. oht. *iha*), har begyndt med *i*. Se herom mere i det følgende. Runen har i tysk Runeskrift, ligesom i ags. og nordisk, betegnet baade en lang Vokal (hvilket maa sluttes af Runens Navn) og en kort (dette sikkert i Indskrifter).

Jeg har i det foregaaende paavist, at Runen J eller J har været brugt hos Nordboer, Angelsakser, vestgermanske Folk paa Fastlandet og hos Burgunder.

¹⁾ Hj. Kempff (Jahrb. d. Ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl. XCIII S. 86 f.) vil læse Runen J som Bestanddel af en i germansk Sprog affattet Indskrift paa en Guldplade, som tilhører et barbarisk Fund fra Mykenæ i Grækenland, og ligesaa paa en Guldkrug fra Nagy-Szent-Miklós i Ungarn. Dette synes mig aldeles uvist eller mere end uvist.

Denne Rune maa derfor sikkerlig have hørt til Runeskriften i dens ældste Form, der efter min Mening, som jeg her ikke skal begrunde, blev dannet hos en gotisk Stamme.

Hvilken Betydning havde nu $\mathfrak{I}$ $\mathfrak{J}$ i Runeskriftens ældste Form?

I sit fortræffelige, klare og methodiske Værk „Die Runenschrift“ (1887) modbeviser Wimmer først den Mening, han tidligere havde antaget, at $\mathfrak{I}$ $\mathfrak{J}$ oprindelig har betegnet *eu*. Derpaa tilføier han (S. 135): „Snarere kunde man med Wulfilas Alfabeta for Øine tænke sig, at man i Runeskriften fra Begyndelsen af havde brugt $\mathfrak{I}$ som Tegn for *ɛ* og havde dannet $\mathfrak{J}$ eller $\mathfrak{K}$ som Tegn for *ɛ̄*“. Dette er en af Bredsdorff i 1840 udtalt Mening; se i det følgende. Mod denne indvender Wimmer: „Da imidlertid de fire andre Vokaltegn i Runeskriften ($\mathfrak{E}$ $\mathfrak{M}$ $\mathfrak{X}$ $\mathfrak{N}$) bruges saavel for de korte som for de lange Lyd, saa finder jeg det usandsynligt, at man skulde have følt Trang til to Tegn for *ɛ̄*. Desuden anvende Runeindskrifterne paa viselig $\mathfrak{I}$ saavel i Betydningen *ɛ* som *ɛ̄*“. Wimmer kommer til følgende Resultat: „Da jeg heller ikke let kan tænke mig en anden Lyd, som det fællesgermanske Runealphabet skulde have seet sig foranlediget til at udtrykke ved dette Tegn¹⁾, saa fremstiller det sig for mig som en Mulighed, der synes mig at have en ikke ringe Grad af Sandsynlighed, at $\mathfrak{I}$ fra Begyndelsen af slet ikke er blevet brugt som Lydtegn, men blev dannet af en anden Grund, for at fuldstændiggjøre Runealphabetet, saa at hver af de tre „Ætter“ kunde faa sine otte Tegn“.

Denne Opfatning, mod hvilken Henning (Runendenkm. S. 66 Anm. 1) har udtalt sig, synes mig at være en Fortvivlelsens Udvei. Mod den taler: 1) Alle de andre 23 Runer har fra Begyndelsen af været Lydtegn. 2) Runen $\mathfrak{I}$ eller $\mathfrak{J}$ har været brugt som Lydtegn i angelsaksiske, tyske og nordiske Indskrifter, og i alle disse som Tegn for en Vokal uden anden Forskjel end den, som er begrundet i Forandringen af den Vokal, hvormed Runens Navn begyndte. Heraf maa sluttes, at $\mathfrak{I}$ allerede i den Runerække, fra hvilken den tyske, angelsaksiske og nordiske stammer, har været brugt som Vokaltegn og havt det samme Navn, skjønt i en ældre Navneform. 3) Hvis $\mathfrak{I}$ havde været den eneste Rune, som ikke fra Begyndelsen af var Lydtegn, men kun havde været dannet for at fuldstændiggjøre Runerækken, skulde man have ventet, at den havde været stillet sidst i Rækken²⁾.

Jeg har i det foregaaende begrundet den Mening, at Runen $\mathfrak{J}$ i tyske Indskrifter ligesom i angelsaksiske betegnede en *i*-Lyd og at dens tyske Navn (**ih-*) begyndte med *ɪ*. Men nu heder Runen $\mathfrak{I}$ i Norden *iss*, i Angelsaks. *is*, og dens gotiske Navn skrives i Wiener-Haandskriftet *iiz*. Da denne Runes Tegn $\mathfrak{I}$ aabenbart er identisk med det latinske Tegn for *i*, maa denne Rune fra først af have betegnet *i* (ialfald langt *i*, men sandsynlig ogsaa kort *i*). Det er klart, at Runen $\mathfrak{J}$ ikke fra først af kan have betegnet ganske samme Vokal som $\mathfrak{I}$. Spørgsmaalet er altsaa: Hvilken fra $\mathfrak{I}$ i forskjellig Vokal har $\mathfrak{J}$ i den ældste Form af Runeskriften betegnet? Jeg har overveiet to Muligheder.

1) I en Anmærkning afviser Wimmer her den Tanke, at $\mathfrak{I}$ skulde have betegnet Lydforbindelsen *nd*.

2) Wimmer kan ikke bestemme Runens Betydning i de engelske Indskrifter uden paa Ruthwell-Korset, heller ikke i de tyske Indskrifter.

Navnet paa Runen $\mathfrak{J}$ var hos Angelsakserne *ih*, *éoh*, hos Nordboerne sandsynlig **ēhan* Dat. **ihē*, hos Tyskerne sandsynlig *īha* eller ialfald en Navneform, som begyndte med *ih*. Ligesom nu ags. *geþéon* (af **geþéohan*), oht. *gedihan* er opstaaet af **gafinhan*, saaledes kunde man tænke sig, at ags. *éoh*, *ih*, oht. *īha* „Taxus“ var opstaaet af **ih*, **inh*, og at Runen $\mathfrak{J}$ oprindeligt betegnede nasalt *i*. Man kunde ville finde en Støtte herfor deri, at det oldpreuss. Vocabularium for „Eibenbaum“ (oht. *īwa*) har *inwis*¹⁾. Man kunde da tænke sig Muligheden af, at Runen $\mathfrak{J}$ endnu i enkelte af de ældste tyske Runeindskrifter havde bevaret Betydningen af nasalt *i*, saaledes at *leubwini* $\mathfrak{J}$ skulde forstaaes som *Leubwini* og $\mathfrak{J}$ na som *ina*. Men denne Opfatning af den oprindelige Betydning af $\mathfrak{J}$ har jeg opgivet.

At Ordet for „Taxus“ ikke oprindeligt har havt *n* efter *i*, synes at fremgaa af den oldhøityske Form *īgo*. Ogsaa Formen *īwa* og tilsvarende Former i andre indogerm. Sprog synes at vise, at der ikke har været noget *n* i Ordets Stamme²⁾. Jeg er derfor tilbøielig til at foreslaa en anden Opfatning af $\mathfrak{J}$.

I Germansk gaar *ī* foran *h* over til *ē* (i Gotisk skrevet *ai*), *ū* over til *ō* (i Got. skrevet *au*). I Nordisk er derhos *ī* foran *h* (hvor ikke *e* eller *i* fulgte efter) gaaet over til *ē*; f. Ex. glsv. *tea* af **tēhan*, **tīhan*. Herefter forekommer det mig muligt, at *ī* i en gotisk Dialekt er blevet afficeret af følgende *h*, uagtet Wulfila ogsaa foran *h* skriver *ei*.

Jeg formoder, at det lange *i* foran *h* i Navnet paa Runen $\mathfrak{J}$ i den ældste germanske Runeskrift (**īha* eller **īhs*) er blevet udtalt anderledes end det lange *i* i **īs*, Navnet paa Runen $\mathfrak{I}$. Dette sidste blev udtalt som rent *i*. Derimod blev *i* i **īha* eller **īhs* efter min Formodning udtalt som en Mellemlid mellem *i* og *e*, eller vel egentlig som et lukket *e*, der paa den anden Side var forskjelligt ikke blot i Qvantitet fra det mere aabne *e* f. Ex. i Stammen *ehwa*- „Hest“.

Den samme Mening om den oprindelige Betydning af $\mathfrak{J}$ har allerede i 1847 været fremsat af P. A. Munch. Se i det følgende. Jeg glæder mig ved her i det væsentlige ogsaa at stemme overens med Henning. Han bemærker i sin Undersøgelse om Betydningen af Runen $\mathfrak{J}$ i sit Skrift „Die deutschen Runendenkmäler“ (1889) S. 66 f.: „Jedenfalls weisen die handschriftlichen Alphabete einzig und allein darauf hin, dass die Rune einen Laut bezeichnete, der mit *e* und *i* nähere Berührungspunkte aufwies. Da nun das europäische und altgermanische *e* in der Regel ein offenes (*e^a*) war; so werden wir zunächst an das geschlossene und helle, dem *i* näher stehende *e* zu denken haben“. Henning gjengiver $\mathfrak{J}$ ved *e* i tyske Ind-

- 1) For at Ordet for „Taxus“ havde havt *n* efter *i*, kunde man ogsaa ville anføre følgende. Munch har formodet, at Mandsnavnet *on. Ívarr* er dannet af *ýr* „Taxus, Bue“, og dette Navn gjengives i Ags. ved *Invær* Kemble Cod. Dipl. 352, 364, 1107; Chron. Sax. (Var. *Inguær*, *Imær*). Men Navnets Oprindelse er usikker. Noreen (Altisl. u. anorw. gr. 2 § 239, 5) mener, at *Ívarr* er opstaaet af **Imugainan*.
- 2) Fra Germansk synes at være laant lit. *ėvā*, *iewā*, *jewā* „Faulbaum“, lett. *eewa*; kslav. *iva* „salix“; corn. *hiuen* „Taxus, Eibe“, cymr. *yw*, ir. *éo*, fransk *if*. Derimod gr. *íos* „Pil“ hører vistnok ikke, som Müllenhoff og Wimmer (Runenschr. S. 243) har ment, hid, men til oldind. *īsu*. Som svenske Navne paa Taxus opføres *yā*, *ydeträ*, *idgran*, *idegran*, gotl. *aidāgran* eller *aidigrān*. Her er vel *d* opstaaet som i östgöt. *broder* = *broar*, *fruder* = *fruar* (Rydq. IV, 285).

skrifter¹⁾. Jeg maa dog i Modsætning til Henning fremhæve, at til det angelsaksiske Ord, der er Runens Navn, *ih* eller *éoh* „Taxus“ svarer i Tysk Ordformer, som begynde med *î*. Derfor bør Runen J i tyske Indskrifter ikke gjengives ved *e*. Jeg gjengiver den ved *i* og antager, som foran begrundet, at den i tyske Indskrifter betegner en *i*-Lyd. Men det forekommer mig sandsynligt, at den her i Regelen betegner ikke en ren *i*-Lyd, men en *i*-Lyd, som ligger nærmere ved *e*. Saaledes er vel sidste Vokal i *leubwini* J blevet udtalt som et kort *i*, der laa nær ved *e*. Dette kan vel ogsaa antages om *i* i *ik* „jeg“ paa den mindre Nordendorf-Spænde (jfr. oldsaks. *ec* i den gamle Daabsbekjendelse) og i *birilio* paa samme Spænde (jfr. *Pere-* og *Peri-* i Navne). Fremdeles i *ina* paa Freilaubersheim-Spænden; jfr. middelnederl. *ene*²⁾.

Efter at jeg har søgt at oplyse Brugen af Runen J , skal jeg gjenemgaa, hvad Runegranskerne tidligere om dens Lydværdi og Brug har fremsat, idet jeg tilføier kritiske Bemærkninger.

Med den danske Naturforsker J. H. Bredsdorff, Lector i Botanik og Mineralogi ved Sorø Akademi, og den norske Historiker P. A. Munch begynder i Norden et videnskabelig frugtbart Studium af Indskrifter med den ældste Rækkes Runer. Disse Mænds Afhandlinger herom udmærke sig ved Methode, Klarhed og Skarpsind fremfor en lang Række af efterfølgende Skrifter. Ja Munchs Udtalelser i 1847 om Lydværdien af Runen J , paa hvilke Ingen, saa vidt jeg finder, har henledet Opmærksomheden, er efter min Mening rigtigere end hvad der herom almindelig læres den Dag i Dag efter snart et halvt Aarhundreds Forløb, da langt rigere Material foreligger.

Bredsdorff siger i sin Afhandling „Om Guldhornsrønernes Oprindelse“ i Brage og Idun, udg. af Frederik Barfod, 3die Bd., København 1840, S. 509 om J : „Jeg antager, at det har betegnet *i* eller *ih*, som det forklares i den parisiske Codex af Isidorus, altsaa *i* til Modsætning mod *î* — endskjønt de fleste angelsaksiske Alphabeter tillægge det Betydningen *eo*“. Han nævner, at Tegnet findes paa Krogsta-Stenen, men tilføier: „dennes Læsning er høist tvivlsom.“

P. A. Munch siger i Annaler for nord. Oldk. 1847 S. 332: „ J , kaldes i Alphabeterne *éoh*, synes ligeledes at have betegnet etslags *i*, maaskee det brudte eller mere aabne“.

I Annaler f. nord. Oldk. 1848 S. 288 læste Munch J J paa Krogsta-Stenen som *t*. I „Det gotiske Sprogs Formlære“ (1848) S. 16 siger Munch, at det er usikkert, hvilken Betydning og hvilket Navn Runen J hos Goterne har havt; „maaskee den betegner kort *e*“. I Overerensstemmelse med denne Opfatning, der er mindre rigtig end den af Munch i 1847 udtalte, opfører han i den Afhandling, som blev oplæst i Berliner-Akademiet 6te Jan. 1848, Runens gotiske Navn som *aihs*, nordgot. *ehs?*, medens han giver M Navnet *aihws*, nordgot. *ehws*. Dette kan dog ikke være rigtigt, thi Navnet for M var hos Angelsakserne *eh* eller *eoh* „Hest“, til hvilket Ord den got. Stamme *ehwa-* (*aihwa-*), Nom. *ehws svarer.

1) Ogsaa (med urette) i Ruthwell-Indskriften.

2) Et Bogstavtegn af samme Form som den her behandlede Rune findes baade i den Skrift, som er anvendt paa Gjenstande af det store ungarske Guldfund („Attilas Skat“), og i den Skrift, hvori Indskrifterne fra Orkhon og Jenissei i Mongoliet og Sibirien er affattede. Men om disse Indskrifter Tegn staar i nogen historisk Forbindelse med den af mig behandlede Rune, skal jeg her ikke undersøge.

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Müllenhoff „Zur Runenlehre“ (1852) S. 61 f. identificerte det ags. Runenavn *éoh* med det nord. *yr*, hvortil han, som jeg tror, med urette føiede got. **eivs* (skrevet *eyz*). Feilagtig betegnede han **⚏** som Differensering af **l**. Derpaa bemærkede han uden at nævne Munch: „Ist [die Rune *Yr*] das Zeichen für die getrühten Vocale überhaupt, goth. *Eivs* der Name für E, ags. *Eóh* für EO d. i. die ags. Brechung von I und zugleich der Diphthong, der goth. und ahd. IU geschrieben wird, so gelangt man fast notwendig zu dem Schluss dass die Modification des I-zeichens ursprünglich auch nur die Modification des I-lauts bedeutete“. Det kan ikke paavises, at den ags. Rune *éoh* nogensinde (saaledes som Müllenhoff her siger) betegner det til got. *iu* svarende ags. *éo*.

Zacher „Das gothische alphabet Vulfilas und das runenalphabet“ (1855) antog **iuja* som det gotiske Navn paa den Rune, der ags. hed *éoh* (S. 10—14). Den betegnede efter ham *iu* (S. 16, 55). **⚏** er efter Zacher (S. 25) en Differensering („sprossform“) af **l**.

Zachers Bestemmelse af **⚏** som *iu* blev ligetil Nutiden den sædvanlige¹⁾. Men den maa af følgende Grunde ansees for feilagtig: 1) Man har ikke godtgjort, at **⚏** i en eneste Indskrift betegner *iu*. 2) At ags. *éoh* ikke svarer til et got. Ord, som begynder med *iu*, godtgjøres af Sideformen *ih*. 3) I intet germansk Sprog findes for „Taxus“ et Ord, hvortil got. **iuja* vilde svare. 4) Ved to Runer betegnes **eu** i tyske, engelske og nordiske Indskrifter: **leub-** Nordendorf A, **greut** Clermont-Skrinet, **Aleugar** Skåäng, **skipaleubar** Skärkind, **hleuno** Vimose-Høvl; ligesaa betegnes **iu** i nordiske Indskrifter ved to Runer: **liubu** Opedal, o. s. v.

Haigh i „The Conquest of Britain by the Saxons“ (1862) opførte den ags. Runes Navn som *eóh* eller *éh* (S. 31). Den sidstnævnte Form har jeg ingensteds seet. „It represents the long e“. Haigh gjengav Runen **⚏** ved *e* i Indskrifterne fra Ruthwell („ællemeettig“), Gilton („**ecu ic sigi**“) og paa Braunschweiger-Skrinet (hvis Indskrift han tolkede aldeles feilagtig).

Naar vi følge Runestudiets Historie ved denne Enkelthed, viser sig i Stephens's store Runeværk ved Siden af de iøinefaldende Feil, der har sin Grund i Forfatterens fuldstændige Mangel paa sprogvidenskabelig Methode, den ikke ringe Fortjeneste, som Skriftet har havt derved, at Forfatteren har fremdraget og i gode Afbildninger meddelt mange tidligere ukjendte eller lidet kjendte Indskrifter og andre Oplysninger om Runers Brug, saa at Runestudiet herved har faaet et bredere Grundlag end det tidligere havde²⁾.

Stephens antager aldeles feilagtig for Runen **⚏** overalt, ogsaa udenfor England, Betydningen *yo* og han opfører saa monstrøse Former som oldsvensk **mwsyouingi**. Men ved Stephens's Værk blev Kundskaben om Runen **⚏** paa Mindesmærker i høi Grad lettet og udvidet.

Dietrich har paa Ruthwell-Korset rigtig læst **almehttig**, Germania XI, 190 (1866), men han gjør det største Feilskridt ved at læse **⚏** paa mange Mindesmærker som **s**. Saaledes i „Die Runeninschriften der Goldbracteaten“ (1866) i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XIII, S. 12, 14, 32, 34, 70 f., 99, 101; i sin Tolkning af Charnay-Indskriften sammedes S. 118—123 og af Bracteaterne fra Dannenberg i Germania X, S. 263 f., 268 f. Dietrich beraaber sig bl. a. paa, at Navnet *sigel* staar over Tegnet **⚏** i den af Hicke I p. 136 (rigtigere af Stephens II, 830) meddelte Futhorc. Men dette er en aabenbar Feil i Haandskriftet, da der under **⚏** som Runens Lydværdi rigtig staar *eo* (ikke *s*). Navnet *sigel* tilhører *s*-Runen, ved hvilken det mangler i Haandskriftet. Alle andre Optegnelser af den ags. Runerække rette Feilen. Heller ikke i Indskrifter er **⚏** nogensinde **s**. Siden

1) Endnu i 1891 læser Hj. Kempff **⚏** som *iu* (Jahrb. d. Ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl. XCIII, S. 86).

2) I Sievers's Omtale af Stephens's Skrift i Pauls Grundriss I, 249 finder jeg dette ikke tilstrækkelig fremhævet.

har Dietrich i den ags. Indskrift paa en Gjenstand, som er funden i Themsen, læst Runen som *e* (Zeitschr. f. d. Alt. XIV, 115)¹).

I Tidsskrift for Philologi og Pædagogik VIII, 168 (1868) nævnte jeg, at ᚠ ᚡ i Oldengelsk har Betydningen *eo* eller *i*, eftersom Navnet var *eah* eller *ih*. Jeg bemærkede: „ ᚠ ᚡ som Tegn for en Tvetyd eller Selvtyd maa meget tidlig være gaaet af Brug i Nordisk. Deraf at det, som Vadstena-Bracteaten viser, blev staaende i Futharken, følger ikke, at det blev brugt som egentligt Skriftegn. Runens Lydværdi sees ikke af dens Forekomst paa Rök-Stenen blandt den længere Rækkes Runer . . . eller i flere Bracteateindskrifter; ja disse sidste give os ikke engang Sikkerhed for, at Tegnet fremdeles var egentligt Skriftegn. ᚠ ᚡ forekommer ikke i nogen anden nordisk Indskrift, som tydelig indeholder Ord, end Krogstadindskriften“. Denne Mening har jeg nu i det foregaaende bekympet. Paa Krogsta-Stenen læste jeg Tegnet i 1868 som *t*.

Dietrichs feilagtige Læsning af ᚠ som *s* blev fulgt af Rieger i hans Tolkning af Freilauersheim-Indskriften i Zeitschr. f. deutsche Philol. V (1874) S. 378. Siden (i 1875) har Rieger (i en Anmeldelse af Wimmers Afhandling om Runeskriftens Oprindelse) i Zeitschr. f. d. Philol. V, 335—337 fremsat en selvstændig Forklaring, der er ligesaa feilagtig som Dietrichs. Rieger mener, at ᚠ er opstaaet af lat. *Z* og i det gotiske Runealfabet har betegnet *z*. Herom skal jeg paa dette Sted slet ikke udtale mig; men jeg paastaar, at ᚠ ikke i en eneste en af de levnede germanske Runeindskrifter betegner *z*. Rieger bemærker: „wie aber dann, wenn gothisches *z* zu *r* wurde? . . . ᚡ konte . . . nunmehr für das neuentstandene *r*, so lange man dessen unterschied vom organischen *r* fühlte, verwant werden“. Dette er aldeles feilagtigt, thi det af *z* opstaaede *r* betegnedes jo i Norden ved ᚱ . Ligesaa feilagtigt er det, naar Rieger med Henvisning til Hickers I p. 136 mener, at ᚡ *z* kunde gaa over til Betydningen *s*, og naar han (uden Skygge af Bevis) mener, at Runen i den Skrift, som vi kjende fra Vadstena-Bracteaten, Charnay-Spænden og Thems-Kniven, var et til Indlyd og Udlyd indskrænket *s*. Hvad Rieger bemærker om Runens Navn, synes mig ligesaa uholdbart.

Wimmer lod i sin Afhandling om Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden (Aarbøger f. nord. Oldk. 1874 S. 103, 120, 181) Dietrichs Forvildelse med Grund uomtalt. Wimmer sluttede sig ved ᚡ til Zacher, idet han udtalte den Mening, at denne Rune oprindeligt har været Tegn for den Tvetyd, hvis fællesgermanske Form var *eu* (= got. *iu*). Men denne Mening, som foran ved min Omtale af Zacher er modbevist, har Wimmer opgivet i sit Skrift „Die Runenschrift“.

Fremdeles har Wimmer 1874 udtalt den med mine Bemærkninger i Tidsskr. f. Philol. VIII, 168 (1868) overensstemmende Mening, som han fastholder i 1887, at Runen ᚠ ᚡ i Norden ikke har faaet nogen praktisk Anvendelse som Lydtegn, og at den hos os ikke kan paavises som saadant, medens den har holdt sig længe i Futharken og kan være bleven brugt som magisk Tegn. At Runen i Norden ikke forekommer som Lydtegn, gjentages af Brate og Henning. Jeg har i det foregaaende udførlig søgt at modbevise denne Mening, medens ogsaa jeg nu antager, at dens Anvendelse som Lydtegn i Norden var temmelig indskrænket.

Runen ᚡ omhandles af Isaac Taylor i „Greeks and Goths“ (1879) S. 67—69. Forfatteren undersøger her ikke Runens Forekomst og Brug paa Mindesmærkerne, men fremsætter blot en Hypothese om Runetegnets Oprindelse af en Form af *h*-Runen. Han siger, at Runens Betydning i de ældste Haandskrifter er „*ih*, that is, an aspirated *i*“. Ved disse hans Udtalelser, som neppe har fremmet Undersøgelsen i nogen Henseende, synes det ikke nødvendigt at dvæle længere.

¹) Feilagtig opfører Dietrich (Die Runeninschr. d. Goldbract. S. 52) andet Ord i en hos Fontaine i Hickers Thes. diss. ep. p. 165 meddelt Myntindskrift som ᚠ ᚡ ᚠ ᚠ ᚠ ᚠ . Sidste Bogstav er i Hickers Thes. et latinsk *S*.

Brate har i Månadsblad 1886 S. 1—9 skrevet en Afhandling om „runan *eah*“. Hans Resultater er følgende: 1) $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$ har Lydværdien tonløs guttural (palatal) Spirant, undtagen paa Krogsta-Stenen, hvor den skal betegne *t*. 2) $\mathfrak{B}$ er opkommen ved en Differensering af *h* $\mathfrak{H}$. 3) Runens Udbredelse var indskrænket til de vestgermanske Folk, og Typen $\mathfrak{B}$ savnedes maaské oprindelig i Goters og Nordboers Runerække.

I denne Afhandling har Brate med rette optaget Dietrichs og Zupitzas Opfatning af $\mathfrak{B}$ paa Ruthwell-Korset som Tegn for den tonløse Spirant *ch*, men næsten i intet andet kan jeg slutte mig til Brates Opfatning. Naar han mener, at Runen hos Angelsakser og andre Vestgermaner ikke har betegnet anden Lyd end den tonløse Spirant *ch*, strider dette mod bestemte Angivelser i ags. Haandskrifter og tillige mod Runens Brug saavel i engelske som i tyske Indskrifter.

I det foregaaende har jeg allerede nævnt de Opfatninger, som udtales af Wimmer i hans Værk „Die Runenschrift“ (1887) og af Henning i „Die deutschen Runendenkmäler“ (1889).

Noreen „Altisl. u. altnorw. gramm.“², 1892, S. 20, 267 transskriberer Runen $\mathfrak{B}$ ved *ê*? (d. e. nasalt *e*), hvorved han støtter sig til mundtlige Meddelelser af mig.

E. Sievers (Pauls Grundriss I, 246) betegner Runens Betydning og Oprindelse som ubekjendt.

I nærværende Afhandling har jeg kun søgt at paavise Lydværdien af Runen $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$. Derimod skal jeg her ikke fremsætte nogen Formodning om, af hvilket andet Tegn i en germansk eller ikke germansk Skrift $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$ er opstaaet. Jeg vil kun advare imod, at man af en formodet Sammenhæng med et andet hjemligt eller fremmed (latinsk) Tegn slutter noget med Hensyn til den her omhandlede Runes Betydning.

Denne Advarsel vil jeg give Vægt ved at sammenstille de hidtil fremsatte Hypoteser om Runeformens Oprindelse. Man vil deraf se, at det ikke har faldt vanskeligt i Runens Form at finde en formentlig Støtte for hvilkensomhelst Theori om dens oprindelige Betydning. 1) $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$ er efter Bredsdorff opstaaet af den Form, som *i* har i gotiske Brevskaber fra Neapel ($\mathfrak{A}$). 2) Efter Zacher Differensering af $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$. 3) Efter Dietrich af $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{B}$ s. 4) Efter Rieger af latinsk *Z*. 5) Efter Brate og Taylor af $\mathfrak{H}$ $\mathfrak{h}$. 6) Mulig af $\mathfrak{A}$ $\mathfrak{u}$ efter Wimmer i „Runeskriftens Oprindelse“. 7) Af latinsk *Y* efter Wimmer i „Runenschrift“.